ΜΑΝΘΗΛ ΙΩ. ΓΕΔΕΩΝ

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΤΩΧΕΙΑ

ΠΑΡ' ΗΜΙΝ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ

Άδεια τοῦ Αὐτοκρατορ. Ὑπουργείου τῆς παιδείας

ὑπ' ἀρ. 5463 καὶ ἡμερομ. 15 Σεπτεμβρίου Ἀχῦρ 1311

(13 ὀκτωβρίου 1309).

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΤΥΠ. ΝΕΟΛΟΓΟΥ.

1893

ΜΑΝΘΗΛ ΙΩ. ΓΕΔΕΩΝ

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΤΩΧΕΙΑ

ΠΑΡ' ΗΜΙΝ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ

ἀδεία τοῦ Αὐτοκρατορ. Ὑπουργείου τῆς παιδείας

ὑπ' ἀρ. 5163 καὶ ἡμερομ. 15 Ρεβιοὺλ 'Αχὴρ 1311

(13 ὀκτωβρίου 1309).

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΤΥΠ. ΝΕΟΛΟΓΟΥ.

1893

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΩΒΡΑΙ

ΤΩι ΕΥΛΑΒΕΣΤΑΤΩι ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩι

ΤΗΣ ΡΟΘΟΜΑΓΗΝΣΙΑΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΠΑΤΡΙ ΣΕΠΤΩι ΚΑΙ ΦΙΛΩι

ΠΡΟΣΦΩΝΕΙΤΑΙ

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ

ΕΙΣΜΑ
ΑΡΧΕΙΟ

ΕΙΔΗΣΙΣ

Ἡ μετὰ χεῖρας διατριβὴ ἀνεγνώσθη τῇ 5 σεπτεμβρίου 1893 ἐν τῇ Γ' ἐπετείῳ συνόδῳ τῆς ἐνταῦθα **Διδασκαλικῆς Ἀδελφότητος,** ἐν ᾗ παρῆσαν, ἐκπροσωποῦντες τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον οἱ σεβασμ. μητροπολῖται Αἴνου Λουκᾶς Πετρίδης καὶ Μεθύμνης Νικηφόρος Γλυκᾶς· ἐξεδόθη δὲ τὸ πρῶτον ἐν τοῖς τεύχεσι 46, 47, 48, 49 καὶ 50 τῆς «Ἑβδομαδιαίας Ἐπιθεωρήσεως τοῦ Νεολόγου» καὶ ἀπ' αὐτῆς μετατυποῦται, ἀδείᾳ τοῦ σεβαστοῦ αὐτοκρατορικοῦ Ὑπουργείου τῆς παιδείας.

Ἐν Φαναρίῳ Κωνστ/πόλεως 30 ὀκτωβρίου 1893.

Μ. Ι. Γ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος· σελ. 9. — Τιμαὶ τοῖς διδασκάλοις ἐπὶ Βυζαντινῶν· σελ. 11 — 16. — Πενία σχολείων καὶ διδασκάλων ἐν γένει· σελ. 17 — 23. — Ἔκτακτοι πρόσοδοι διδασκάλων· σελ. 23 — 24. — Πρόσοδοι καὶ δαπάναι σχολείων· σελ. 25 — 28. — Χορηγίαι τινὲς τοῖς διδασκάλοις· σελ. 28. — Ἀκηδία τοῦ γένους πρὸς αὐτούς· σελ. 29 — 30. — Ἴχνη κοινῆς φροντίδος περὶ αὐτῶν· σελ. 31—34.—Ἐπίλογος· σελ. 35.

Γράμμα Διονυσίου Γ′ περὶ τῆς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας· 39 — 45.

Γράμμα Καλλινίκου Ε′ περὶ τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ σχολῆς· 46 — 54.

Γράμμα Προκοπίου περὶ τῶν ἐν Νεοχωρίῳ δύο σχολῶν· 55—58.

Γράμμα Νεοφύτου Ζ′ περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικῆς Μουσικῆς Σχολῆς· 59 — 65.

Γράμμα φιλοτιμίας Θεοδοσίου Β′ τῷ ῥήτορι Ἀλεξάνδρῳ·66—70.

Τόμος Χρυσάνθου περὶ τῶν μηνιαίων μισθῶν καὶ τῶν χρηματικῶν ἀπολαυῶν τῶν πατριαρχικῶν γραμματέων· 71 — 75.

Συμπληρωτικὴ μαρτυρία Ἰωσήπου Μοισιόδακος· 76 — 78.

Ὁδηγίαι ἀναφερόμεναι εἰς τὰς βιογραφίας τῶν πατριαρχῶν, ὧν ἐν τῷ βιβλίῳ γίνεται μνεία· σελ. 79.

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΤΩΧΕΙΑ

ΠΑΡ' ΗΜΙΝ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ.

Θέμα λόγου πανηγυρικοῦ ἐν μέσῳ σεμνοῦ θιάσου διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν ἐνόμισα προσφυέστατον τὸ διὰ τῶν ἐφημερίδων ὑπό τινα τύπον δῆθεν γραμματικώτερον ἀγγελθέν. Αὐτὸ προτιμήσας, ἀγαπητοί, γίνομαι πᾶσι καταληπτός, ὅσοι πρὸς τὸ λιτὸν ἑκάστου παρὸν τὸ παρελθὸν ἀντιβάλλοντες τὸ οὐχὶ κατ' εὐμάρειαν παραρρεῦσαν, μήτε δὲ περὶ μέλλοντος ὁμοίου μάντεις κακῶν γινόμενοι, μέλλουσιν εὑρεῖν ὅτι καὶ τρόπων μέτοχοι καὶ καταστάσεως ὑλικῆς τῶν διδασκάλων τῆς παρελθούσης γενεᾶς ἀποδείκνυνται διάδοχοι, καὶ τούτοις ἐν δυσπραγίαις ὑλικαῖς ἰσοστάσιοι. Πρὸς διδασκάλους καὶ λογίους ὁμιλῶν ἐπὶ τοιούτου θέματος ἔσομαι καταληπτός. Ἂν αὐτὸ τὸ παρόν, ἂν αὐτὸ τὸ παρελθὸν ὑμῶν πάντων ἐν ἀπόψει στιγμιαίᾳ παρεξεταζόμενον πρὸς τὴν παρελθοῦσαν τοῦ γένους βιοτήν, ἔν γε τῇ πρὸς τοὺς διδασκάλους ἀκηδίᾳ, πείσῃ πάντας ὅτι τὴν αὐτὴν ἐβαδίσαμεν πορείαν, τῶν μὲν ὀπίσω μηδαμῶς ἐπιλανθανόμενοι, παρὰ τὴν ἀποστολικὴν ὑποθήκην[1],

1) Φιλιππ. Γ', 13.

τοῖς δ' ἔμπροσθεν οὐκ ἐπεκτεινόμενοι, δυνάμεθα παραμυθεῖσθαι ἡμᾶς αὐτούς, ὅτι ἔχομεν ἐν τῷ μακρῷ βίῳ τοῦ γένους σημεῖόν τι, καθ' ὃ πληρέστατα συμφωνοῦμεν οἱ νῦν πρὸς τοὺς πάλαι, καίπερ ἐν τούτῳ παρευδοκιμοῦντας ἑτέρων.

§.

Ἐσχάτως ἀνέγνων που ὅτι μικρῷ πρὸ τῶν μέσων τῆς ΙϚ' ἐκατονταετηρίδος οἱ μισθοὶ τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Στρασβούργου ἦσαν ἐλεεινοί· μόνον ὀγδοήκοντα φιορίνια κατ' ἔτος ἐλάμβανε μισθὸν ὁ Καλβῖνος, ἤτοι διακόσια φράγκα, καὶ ὀλίγον οἶνον. Ἀνεμνήσθην τῆς παρελθούσης τοῦ γένους ἡμῶν βιοτῆς, καί, μὰ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ἔδει ἵνα μὴ μεμφθῶ τῶν πατέρων ἡμῶν, τὴν τούτων ἐν γένει κατάστασιν ἀντιβάλλων πρὸς τὴν ἐν Εὐρώπῃ. Πράγματι, καθὼς ὀψόμεθα προχωροῦντες ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σημερινῇ διαλέξει, πλείω τι ποσὸν ἐχορηγοῦμεν τοῖς διδασκάλοις ἄνευ οἴνου, ὅστις ἦν ἐν τούτοις ἀναγκαιότατος ὡς ἐπιφέρων ἴσως τῷ πίνοντι διδασκάλῳ λησμοσύνην, ἔστω καὶ στιγμιαίαν, τῆς ὑλικῆς αὐτοῦ κακοδαιμονίας.

Ἀνάγκη κατὰ τὴν τοῦ θέματός μου ἀνάπτυξιν ὀλίγα ἵνα εἴπω· θέλων δέ τι νέον ἵν' ἀναγγείλω πρέπει ἵν' ἀρύσθῶ πάσας μου τὰς ἐκτιθεμένας ὧδε πληροφορίας ἐκ τῆς τῶν κάτω χρόνων ἱστορίας, διότι καὶ τοιοῦτος ὁ σκοπὸς τῆς παρούσης μου διαλέξεως, καὶ προσεχέστεροι ἐσμὲν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις. Οἱ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἱστορίαν μελετήσαντες ἔχετε γνῶσιν τῶν χρηματικῶν ἀμοιβῶν, ἃς ἐξέτινον πρὸς τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν διδασκάλων οἱ ἀρχαῖοι. Ἡ ἐπίγνωσις τῆς ἀληθείας ὅτι «οἷς ἀρετῆς ἆθλα κεῖται μέγιστα τοῖς δὲ καὶ ἄνδρες ἄριστοι πολι-

τεύουσιν»[1] ἐπιβάλλει τοῖς τῶν κοινῶν κηδομένοις τὴν ὑποστήριξιν τῶν ναρθηκοφόρων, τὴν ἐπαρκῆ συντήρησιν εἰ μὴ τὸν πλουτισμὸν τῶν Βάκχων. Οἱ δὲ Βυζαντινοὶ πλείους ἀπένειμαν τοῖς ἐπιφανέσι διδασκάλοις ἑκάστοτε τιμάς, ἴσως δὲ καὶ χρῆμα ἐπαρκές· περὶ τῶν τοιούτων τιμῶν ἔχομεν ἱκανὰς εἰδήσεις, ἐφ' ὧν ἔκτασίς τις ἐπιτραπήσεται βεβαίως ἐν ἐκτενεῖ πραγματείᾳ. Θέμια ἐχούσῃ τὴν Ἱστορίαν τῆς παιδείας παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ἥτις ὡσαύτως ἐστὶν ἥκιστα μέχρι σήμερον ἠρευνημένη, καθὼς ὀλίγον ἐμελετήθη καὶ τὸ μετὰ τὴν ἅλωσιν μέρος αὐτῆς. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὸ μέγα κῦρος τῆς οἰκουμενικῆς σχολῆς τῶν Βυζαντινῶν, ἤτοι τῶν δώδεκα διδασκάλων ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν πολλὴν ἀπολαμβανόντων τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸ σέβας τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ λαοῦ. Περὶ τῆς πρὸς τοὺς διδασκάλους τιμῆς δυνατὸν ἵνα σταχυολογήσωμέν τινας εἰδήσεις. Ἄννα ἡ Κομνηνὴ λέγει ὅτι, ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορίας Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου μέχρις αὐτῆς τῆς τοῦ Μονομάχου βασιλείας «ὁ λόγος, εἰ καὶ τοῖς πλείοσιν ἐρραθύμητο, ἀλλ' οὖν γε πάλιν οὐ καταδεδυκώς, ἀνέλαμψε καὶ ἀνέθορε, καὶ διὰ σπουδῆς τοῖς φιλολόγοις ἐγένετο ἐπὶ τῶν χρόνων Ἀλεξίου τοῦ αὐτοκράτορος» ἤτοι τοῦ πατρὸς τῆς Ἄννης.[2] Ὡς δὲ μικρῷ πρὸ τῆς Ἄννης Μιχαὴλ ὁ Ψελλὸς εἰς ὕψος ἤρθη κοσμικῆς τιμῆς τε καὶ δόξης, οὕτως ὀλίγῳ μετὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον ἐτύγχανε πολλῆς εὐνοίας ὁ φιλόσοφος Ἰταλός, ὁ τοῦ Ψελλοῦ μαθητής· καίτοι δὲ προδοτικῶς προσενέχθη κατά τινα πρεσβείαν εἰς Ἐπίδαμνον, ἔτυχε συγχωρήσεως, καὶ προέστη σχολῆς δημοσίας παρὰ τῷ ναῷ τῶν Τεσσα-

1) Θουκυδ. Β', 46.
2) Ἄννα τόμ. Α', σελ. 257.

ράκοντα Μαρτύρων ἢ παρὰ τῷ τῆς Πηγῆς ναῷ κειμένης,[1] οὐ μετὰ πολὺ δ' ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Εὐστρατίου τοῦ Γαριδᾶ προσελήφθη «περὶ τὰς οἰκοδομὰς τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας». Μετὰ δύο δ' ἑκατονταετηρίδας ἀνὴρ σοφός, ὁ Θεόδωρος Ἐξαπτέρυγος, ἐπὶ Βατάτζη διδάσκων ἐν τῷ κατὰ Νίκαιαν ἀνωτάτῳ Ἐκπαιδευτηρίῳ, ἀνὴρ «ἀγαθὸς φράζειν, οἷα κατάκρως ῥητορικοῖς ἐνδιατρίψας λόγοις, καὶ τὸ ἐξαγγέλλειν εὐψυῶς μελεληπκώς,καὶ πολλοῦ διὰ τοῦτο ἠξιωμένος ὀνόματος», ἠξιοῦτο τῆς εὐνοίας τοῦ αὐτοκράτορος· ὁ Βατάτζης ἐπεσκέπτετο τοὺς παρὰ τῷ Ἐξαπτερύγῳ διδασκομένους παρακινῶν πρὸς σπουδήν· πρὸς αὐτὸν τὸν Γεώργιον Ἀκροπολίτην, ὅς ἐστιν ὁ γραφῇ ταῦτα παραδοὺς ἡμῖν, ἔλεγεν ὁ καλὸς βασιλεύς, προτρεπόμενος αὐτὸν ὅπως ἐγκολπωθῇ τὸ στάδιον τοῦ λογίου καὶ πολιτευτοῦ· «στρατιώτης μὲν γὰρ τὸ ἐπιτήδευμα γεγονώς, ὁπόσα ἂν ἔσχες τὰ τοῦ σιτηρεσίου παρὰ τῆς βασιλικῆς δεξιώσεως, τοσαῦτα ἂν ἴσως ἢ καὶ ὀλίγον πλείω σοι διὰ τὸ τοῦ γένους περιφανὲς ἔσται· ἔμπλεως δὲ φιλοσοφίας φανεὶς μεγάλων ἀξιωθήσῃ τῶν τιμῶν τε καὶ τῶν γερῶν· μόνοι γὰρ ἁπάντων ἀνθρώπων ὀνομαστότατοι βασιλεύς τε καὶ φιλόσοφος»[2]. Καὶ δηλοῦσι μὲν οἱ λόγοι τοῦ μακαρίου βασιλέως ἦν τοῖς διδασκάλοις καὶ λογίοις ἀπένειμε τὸ κράτος τιμὴν καὶ οἵας ἀμοιβάς· ἡ δὲ πρὸ ταύτης καθὼς καὶ ἡ μετ' αὐτὴν ἱστορία κυροῦσι τὰ γραφόμενα· Γεώργιος ὁ Παχυμέρης παραδίδωσιν ὅτι ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου τοῦ Αὐτωρειανοῦ Ὑάκινθός τις μοναχός, ἐκ τῶν δυτικῶν[3] ἐλθὼν εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ

1) Ἄννης, Α', σελ. 260.
2) Ἀκροπολ. σελ. 53.
3) Ὁ ὅρος «ἐκ δυτικῶν» δηλοῖ τὰς ρουμελικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Παχυμέρης· τόμ. Β', σελ. 44.

προσκαθήμενος παρὰ τῷ ναῷ τοῦ Ἀρχιστρατήγου, κειμένῳ πλησίον τοῦ Πατριαρχείου, «καὶ τοὺς παῖδας διδάσκων καὶ τούτους ἀνάγων τὰ εἰς προπαίδειαν», ὑφ' ὧν καὶ χρηματικῶς ἠμείβετο, κατηγγέλθη τῷ πατριάρχῃ ὅτι δῆθεν ἔπραττεν ἄτακτόν τι, δῆλά γε δὴ μοναχὸς ὢν ἐδίδασκε παῖδας· ἀλλ' ἐξετασθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως εὑρέθη δεξιὸς ἀνὴρ καὶ παρρησίαν ἐπιδεικνύμενος, οὗ ἕνεκεν ἠγαπήθη παρ' αὐτοῦ[1]. Τοῦ Παχυμέρους ὅμως ἡ μαρτυρία χρήσιμος ἡμῖν ἐστὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς διδασκάλους παρεχομένων τιμῶν· διηγεῖται ὁ χρονογράφος οὗτος περὶ τοῦ Παλαιολόγου Μιχαὴλ ὅτι, βαδίζων ἐπὶ τοῖς ἴχνεσι τῶν ἐν Βυζαντίῳ πάλαι βεβασιλευκότων — «ἦν γὰρ ταῖς ἀληθείαις κἀκεῖνος πρὸς τὰ παλαιὰ τῆς Κωνσταντίνου παρακνιζόμενος» — ἵδρυσε παρὰ τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Παύλου, ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ὀρφανοτροφείοις (ἐκεῖ δῆλον οὖν ὅπου τῶν ὀρφανῶν ἄσυλον ἱδρύσας Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐκέλευσε «τὴν ἐγκύκλιον ἐκπαιδεύεσθαι παιδείαν»)[2] «σχολὴν γραμματικευομένων», καὶ χορηγῶν ἐτησίως τῷ διδασκάλῳ τὴν ἀμοιβήν, ἐχορήγει βεβαίως ἀμοιβάς τινας καὶ τοῖς σπουδάζουσι, βραβεύων τοὺς προκόπτοντας· «ἔστι δ' οὗ καὶ τὰ εἰκότα φιλοτιμεῖσθαι, εἰ δ' οὖν ἀλλ' ἄνεσιν τοῖς παισὶ διδόναι τῆς ἀσχολίας, κατά τι πάτριον σύνηθες»· ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον: ἦν ἔθος τοῖς πρὸ τοῦ Παλαιολόγου βασιλεῦσι 'να χορηγῶσιν ἀμοιβήν τινα καὶ προστασίαν τοῖς σπουδάζουσιν.

Τὸ κατά τι πάτριον σύνηθες ἐξακριβοῖ Ἰωάννης Λαυρέντιος ὁ Λυδὸς ἐν τῷ «περὶ ἀρχῶν τῆς

1) Παχυμ. Α', σελ. 294.
2) Ἄννης Β', σελ. 345.

ρωμαίων πολιτείας» συγγράμματι[1], ἐν ᾧ γράφει περὶ ἑαυτοῦ ὅτι ἦλθεν ἐκ Φιλαδελφείας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς σπουδήν· ἠκροάσατο τοῦ Ἀγαπίου, μαθητοῦ τοῦ φιλοσόφου Πρόκλου, δηλ. τῆς ἀριστοτελικῆς καὶ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας· (περὶ τοῦ Ἀγαπίου Χριστόδωρος ὁ ποιητὴς ἐν τῇ περὶ τῶν ἀκροατῶν τοῦ μεγάλου Πρόκλου μονοβίβλῳ φησὶν οὕτως

Ἀγάπιος πύματος μέν, ἀτὰρ πρώτιστος ἁπάντων).

Τότε Ζωτικὸς ὁ Φιλαδελφεὺς ἦν ἔπαρχος τῶν πραιτωρίων ἐπὶ τοῦ Θρᾳκὸς Ἀναστασίου, οὗτος δὲ συνηρίθμησεν αὐτὸν ἐν τοῖς ταχυγράφοις τῆς ἀρχῆς, ἐν οἷς ἦν κατατεταγμένος ὁ τοῦ Λυδοῦ ἐξάδελφος Ἀμμιανός· λέγει δ' ὁ Λυδὸς ὅτι πάντες οἱ βοηθοῦντες τῷ ἐπάρχῳ ἔλαμπον ἐπὶ παιδείᾳ. Ἀναστάσιος ὁ Θρᾷξ μαθὼν τὴν περὶ τοὺς λόγους καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀκάματον ἀσχολίαν τοῦ Λυδοῦ «πρῶτον μὲν ἐγκώμιον εἰπεῖν με (λέγει) πρὸς αὐτὸν κατηξίωσε. . . . οὐ γενομένου, καὶ συγγράψαι με τὸν πρὸς Πέρσας αἰσίμως αὐτῷ χειρισθέντα πόλεμον παρεκελεύσατο» — Γράψων δὲ πρὸς τὸν ἔπαρχον ὁ βασιλεὺς τοιούτοις ἐχρήσατο ῥήμασιν· «Ἰωάννῃ τῷ λογιωτάτῳ πολλὴν μὲν σύνισμεν τὴν ἐν λόγοις παιδείαν, τήν τε ἐν γραμματικοῖς ἀκρίβειαν, τήν τε ἐν ποιητικοῖς χάριν, καὶ τὴν ἄλλην αὐτοῦ πολυμάθειαν, καὶ ὅπως τὴν ρωμαίων φωνὴν τοῖς ἑαυτοῦ πόνοις ἀπέδειξε σεμνοτέραν· καίτοι τῆς στρατείας αὐτῷ τῆς ἐν τοῖς δικαστηρίοις τῆς σῆς ὑπεροχῆς ὀρθῶς φερομένης, ἐλέσθαι μετ' αὐτῆς καὶ τὸν ἐν βιβλίοις ἀσκῆσαι βίον, καὶ ὅλον ἑαυτὸν ἀναθεῖναι τοῖς λόγοις. Τὸν τοίνυν εἰς τοσοῦτον ἀρετῆς ἀναβάντα ἀ γ έ ρ α σ τ ο ν ἀ πο-

1) Ἔκδοσις Καρόλου Βενεδίκτου Hase, Παρίσιοι, 1812, σελ. 194, 196, 198—200.

λιπεῖν ἀνάξιον τῶν ἡμετέρων χρόνων εἶναι κρίναντες, προστάττομεν τῇ σῇ ὑπεροχῇ ἐπιδοῦναι αὐτῷ τοῦ δημοσίου τόδε. Ἴστω δὲ ὁ εἰρημένος σοφώτατος ἀνήρ, ὡς οὐ μ έ χ ρ ι τ ο ύ τ ο υ σ τ η σ ό μ ε θ α, ἀ λ λ ὰ κ α ὶ ἀ ξ ι ώ μ α σ ι κ α ὶ μ ε ί ζ ο σ ι ν ἱ ε ρ α ῖ ς φ ι λ ο τ ι μ ί α ι ς τ ι μ ή σ ο μ ε ν α ὐ τ ό ν, ἄτοπον ἡγούμενοι τοιαύτην εὐγλωττίαν οὕτω μικρᾶς ἀμοιβῆς ἀξιωθῆναι· ἐπαινοῦντες αὐτὸν εἰ καὶ πολλοῖς ἑτέροις τῆς οὔσης αὐτῷ μεταδῴη παρασκευῆς». Καὶ ταῦτα μὲν ἡ βασιλικὴ διαταγή· «τούτοις ἐπιψηφισαμένου — λέγει ὁ Λυδὸς — τοῦ τηνικαῦτα τὴν πολιαρχίαν ἰθύνοντος, καὶ τόπον διδασκάλοις ἀπονενεμημένον ἀφορίσαντός μοι ἐπὶ τῆς Καπετωλίδος αὐλῆς, ἐχόμενος τῆς στρατείας ἐπαίδευον, καὶ μεγαλοφρονεῖν ἐξηγόμην».

Ἂν δὲ βλέπωμεν ἀνωτέρω τοὺς μακαρίους τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχας δῆλά γε δὴ τὸν Εὐστράτιον Γαριδᾶν καὶ τὸν Ἀρσένιον Αὐτωρειανὸν τιμῶντας τὸν οὐκ ὀρθῶς δοξάζοντα καὶ κατὰ τὸ τοῦ πολιτευτοῦ στάδιον ἀποτυχόντα Ἰταλὸν καὶ τὸν μοναχὸν Ὑάκινθον, ὁ Παχυμέρης βεβαιοῖ ὅτι καὶ τὸν φιλόσοφον Μανουὴλ Ὀλόβωλον ὁ πατριάρχης Γερμανὸς ὁ Γαβρᾶς ἐχειροθέτησε ῥήτορα τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ κατὰ τὴν βραχύχρονον αὐτοῦ πατριαρχείαν, τῷ 1267, ἐπέτυχε παρὰ τῷ Παλαιολόγῳ Μιχαὴλ τῆς ἀπονομῆς συγγνώμης εἰς αὐτὸν τὸν Ὀλόβωλον καὶ τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ ὡς διδασκάλου τῶν γραμματικῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἃ τέως ἦν διδάσκων Γεώργιος Ἀκροπολίτης ὁ μέγας λογοθέτης.[1] Εἰρήσθω δ'

1) Παχυμέρης· Α', σελ. 284. — Ὁ ῥήτωρ Ὀλόβωλος ἐξώσθη, φαίνεται, κατόπιν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Μεγάλου Ἀγροῦ, διότι παρίσταται ἐπιστρέφων ἐξ αὐτῆς εἰς Κ)πολιν τῷ 1282. Παχυμ. Β', σελ. 25.

ὅτι τὸν ἀρχιδιδάσκαλον τοῦτον τῆς ἀνωτέρας ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ κράτους σχολῆς προσέλαβεν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ, βοηθοῦντα τοῖς ὑπηρετοῦσιν ἐν αὐτῷ.

Ἀλλὰ τότε μέν, κατὰ τοὺς τοσοῦτον ἡμῶν ἀφισταμένους αἰῶνας ἐκείνους εἶχε χρῆμα πολὺ τὸ κοινὸν ταμεῖον· οἱ μὲν αὐτοκράτορες συχνὰ κατετίθεσαν ἐπὶ τῶν ἁγίων Τραπεζῶν ἐπικόμβια κατὰ συνήθειαν· ἄρχοντες καὶ κόμητες καὶ πλούσιοι καθωσίουν μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ πρὸς ἵδρυσιν καὶ συντήρησιν μονῶν· πατριάρχαι καὶ μητροπολῖται ὑπῆρχον κατὰ τοὺς σχεδὸν μυθώδεις χρόνους ἐκείνους ἔχοντες περιουσίας δέκα καὶ δώδεκα ἑκατομμυρίων περίπου φράγκων[1]· εἴπερ ἐδίδετο μισθὸς ἐπαρκὴς εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν διδασκάλων, τῶν ἐν ἀνωτέραις σχολαῖς διδασκόντων, ὑπῆρχεν ὅμως ἐν τοῖς κοινοῖς καὶ τοῖς ἰδιωτικοῖς ταμείοις χρῆμα. Περὶ τῶν ἐν μικροτέροις σχολείοις διδασκόντων οὐχὶ τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἔχω ἐσχηματισμένην. Ἐπὶ τοῦ Ψελλοῦ Μιχαὴλ ὁ μαΐστωρ Τῶν Διακονίσσης, ἔνθα σχολή τις ἵδρυτο κατωτέρα, ζητῶν ἀπὸ τοῦ πατριάρχου τὴν τοῦ Ἁγίου Πέτρου σχολήν, ἔγραφε: «τὸν πάντα μοι τῆς ζωῆς χρόνον βιβλίοις καὶ λόγοις καταναλώσας, οὐδὲν ὅτι μὴ ἀληθότως πρὸς αὐτὸ τὸ γῆρας κατήντησα. . . . τῆς δὲ παιδείας ἀπωνάμην οὐδέν, ὅτι μὴ καὶ πλατὺν γέλωτα»[2].

§.

Ἀλλ' ἡ μακρὰ χρονικὴ περίοδος, ἧς ἔποψίν τινα

1) Κ. Παπαρρηγοπούλου Ἱστορία τοῦ ἑλλην. ἔθνους· πρώτης ἐκδόσεως τόμ. Δ', σελ. 400.—Μ. Γεδεὼν «Πατριαρχ. Πίνακες»· σελ. 321.

2) Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ Ἐπιστολαί· ἐν τόμῳ Δ' Μεσαιων. Βιβλιοθήκης Κ. Σάθα· σελ. 420.

βραχεῖαν ἐν τῷ περὶ πενίας διδασκαλικῆς λόγῳ ποιούμεθα, λέγεται συνήθως περίοδος πτωχή, ἐποχὴ πενήτων, ὧν τὸν πατριάρχην λογιώτατός τις ἀκομψος ἐκάλεσε «πατριάρχην τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων». Ἐγὼ δὲ νομίζω ὅτι κακῶς ἡ περίοδος αὕτη τῆς ἐθνικῆς ζωῆς ἐχαρακτηρίσθη ὡς πενιχρὰ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ χρήματος. Εἴπερ ἠρευνᾶτο ἐπισταμένως ἡ κατὰ τοὺς τελευταίους τέσσαρας αἰῶνας ἱστορία τοῦ παρ' ἡμῖν ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, εἰς πολλῷ διάφορα συμπεράσματα ἠθέλομεν χεραγωγηθῆ. Ἴσως ὀλίγος ὑπῆρχε παρ' ὀλίγοις πλοῦτος, ἀλλ' οὗτος ἢ ἐκρύπτετο, ἢ κατεσπαταλᾶτο εἰς ἵδρυσιν καὶ προικισμὸν μικρῶν ἢ μεγάλων μοναστηρίων, κυρίως κατὰ τὸν Ις' καὶ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἀφαιρούμενος οὕτως εἰπεῖν ἀπὸ τῶν σχολείων, ἅτινα συνεπῶς ἐλεεινὰς ἐκέκτηντο προσόδους. Ἀκριβῶς δὲ δέον ἐξετασθῆναι τοῦτο· διότι ἐὰν μὴ ἔχῃ πόρους ἐπαρκεστάτους σχολή τις, οὐδὲ ὁ διδάσκαλος ἔχει χρῆμα ἐπαρκές· μὴ ἔχων δὲ καὶ μόλις ζῶν, καὶ τρώγων ὅσον πρέπει 'να τρώγῃ ὅπως ζῇ, οὐδένα διατρέχει κίνδυνον μὴ καταλίπῃ τοῖς υἱοῖς καὶ τοῖς κληρονόμοις ἀφορμὴν ἐρίδων, ὀλίγην ἢ πολλὴν περιουσίαν. Ἐν τούτῳ πάντες οἱ διδάσκαλοι τῶν κάτω χρόνων, ὅσοι διετέλεσαν τὸν ὅλον αὐτῶν βίον διδάσκαλοι, δύνανται 'να καυχηθῶσιν ὅτι σχεδὸν οὐδὲν ἔλιπον τοῖς υἱοῖς, ἴσως δέ τινες καὶ περὶ τῶν θυγατέρων ἠναγκάσθησαν εἰπεῖν ὡς ὁ τῆς Ἀθηναΐδος πατὴρ Λεόντιος «ἀρκεῖ αὐτῇ ἡ αὐτῆς τύχη».

§.

Ἡ συντήρησις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἡ προσήλωσις προσοδοφόρων κτημάτων εἰς μονὰς τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα μέγα μέρος ἀπερρόφα τοῦ πλού-

του, ὃν ὁ διαθέτης ἢ δωρητὴς ἠγνόει ὅτι προτιμότερον ἦν εἴπερ ἔδιδε πρὸς ἵδρυσιν μικρᾶς σχολῆς. Οἱ τῶν τοιούτων μονῶν ἱδρυταὶ ἔπρεπε πρὸς τοῦτο 'να νουθετηθῶσι δεόντως, ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδεὶς πρὸς τοῦτο παρώρμα· τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, τοῦ τὴν πατριαρχικὴν 'Ακαδημίαν ἀναστήσαντος, τὸ τῶν Θεσσαλονικέων, οἵτινες συγχρόνως σχεδὸν ἐκάλουν ὡς διδάσκαλον τῆς ἑλλην. σχολῆς ἐπιφανέστατον ἕλληνα λόγιον, αἱ πρὸς τοὺς σπουδάζοντας συμβουλαὶ τοῦ πατριάρχου 'Ιωάσαφ Β' τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, ἐπίνεγκον ἀποτέλεσμα μόνον ἕν : τὴν μόρφωσιν διδασκάλων ἀφωσιωμένων εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν, διδασκόντων μετὰ πολλῆς αὐταπαρνησίας, ἀνθρώπων ἴσως μὴ δραμόντων εἰς ἐπιδίωξιν ἀλλ' ἐπιτυχόντων ἀληθοῦς κλέους, τοῦ κληθῆναι δηλαδὴ μεγάλους ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἅτε καὶ ποιήσαντας καὶ διδάξαντας, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῷ βίῳ καὶ τῇ πολιτείᾳ σύνδρομον ἐπιδειξαμένους.

Καιροῦ ὅμως πρὸς παρασκευήν, πρὸς σύνταξιν, πρὸς ἐφαρμογὴν θεσμῶν κανονιζόντων τὴν ὕπαρξιν καὶ συντήρησιν καὶ προκοπὴν ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων καὶ πρὸς περίθαλψιν τῶν γηραιῶν διδασκάλων ἐστεροῦντο βεβαίως οἱ τότε διοικοῦντες τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Πρὸ τῶν περὶ σχολείων θεσμῶν ἔδει 'να συντάξωμεν ἑτέρους· ἐπίεζεν ἀνάγκης ἑτέρας ἡ θεραπεία, πρωτίστης ἀνάγκης. Ἔδει 'να συνταχθῶσι θεσμοὶ διέποντες τὸ κέντρον τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως, ἐνισχύοντες αὐτὸ ἐν τῇ καθόλου δράσει, τῶν δὲ θεσμῶν τούτων οἱ κυριώτεροι συνετάχθησαν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΕ' μέχρι τέλους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Τὸ κέντρον ἐκεῖνο καὶ χρημάτων εἶχε κατὰ τοὺς δύο τούτους αἰῶνας ἀνάγκην, ἀπὸ δὲ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ΙϚ' ἑκατονταετηρίδος αἱ περιοδεῖαι

τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχῶν εἰς 'Ιβηρίαν, εἶτα δὲ εἰς Ρωσίαν καὶ μάλιστα ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας τῆς ἀχανοῦς ὀσμανικῆς αὐτοκρατορίας τὰς ὑποκειμένας εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριαρχικὸν θρόνον, αἱ δωρεαὶ βλάχων καὶ μολδαυῶν ἡγεμόνων εἰς τὰ πατριαρχεῖα τῆς 'Ανατολῆς, ἀνεκούφιζον μὲν ὀλίγον τὴν ὑλικὴν δυσπραγίαν τῶν μεγάλων τούτων κέντρων τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς κινήσεως παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει, ἐπέτρεπον δὲ 'να τεθῇ καὶ σκέψις τις καὶ πως ἀπόφασις ἢ μᾶλλον θεμέλιον ἐν ταῖς σκέψεσι περὶ παιδεύσεως ὡς ἓν ἄρθρον, ἔστω καὶ ἐκ τῶν δευτερευόντων, τῆς ἡμερησίας διατάξεως· ἀλλὰ περὶ πόρων τῶν τότε σχολείων καὶ τῶν χορηγουμένων τοῖς διδασκάλοις ἀμοιβῶν ἐγὼ μνείαν οὐδεμίαν εὑρίσκω. Τῷ 1546 ἢ 47 Διονύσιος ὁ ἀπὸ Νικομηδείας πατριάρχης τῆς Νέας Ρώμης προσκαλεῖ Μιχαὴλ Ἑρμόδωρον τὸν Λήσταρχον ὅπως διδάξῃ ἐν τῇ πατριαρχικῇ 'Ακαδημίᾳ, ἀλλ' οὐδένα ποιεῖται λόγον ἀμοιβῆς ὑλικῆς[1] : διότι τοῖς διδασκάλοις τούτοις ἐχορήγει τὸ Πατριαρχεῖον ἐργασίαν τινὰ γραφικὴν ἐν αὐτῷ καί τινα δικαιώματα παρομαρτοῦντα τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀφφικίῳ τῷ τούτοις ἀπονεμομένῳ. Ὡς ὁ Διονύσιος, οὕτως ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας Β' ὁ ἀπὸ Λαρίσσης, ἐν τοπικῇ συνόδῳ, συγκροτηθείσῃ τῷ 1593 ἐν Κωνσταντινουπόλει, σαφῆ μνείαν οὐδεμίαν ποιεῖται μισθοῦ τοῖς διδασκάλοις χορηγητέου· διατάττει μόνον διὰ τοῦ ζ' κανόνος αὐτῆς ἡ σύνοδος τοῦ 1593 «ἕκαστον ἐπίσκοπον ἐν τῇ ἑαυτοῦ παροικίᾳ φροντίδα καὶ δαπάνην τὴν δυναμένην ποιεῖν, ὥστε τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ γράμματα δύνανται διδάσκεσθαι· βοηθεῖν δὲ

---

1) Βλ. τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πατριάρχου ἐν Φιλολογ. Ἀνεκδότοις Ζακύνθου, ὑπὸ Νικολάου Κατραμῆ, ἀρχιεπισκόπου· Ζακύνθος, 1880, σελ. 245.

κατὰ δύναμιν τοῖς ἐθέλουσι διδάσκειν καὶ τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις ἐὰν τῶν ἐπιτηδείων χρείαν ἔχωσι»[1]. Τὸ «φροντίδα καὶ δαπάνην τὴν δυναμένην ποιεῖν» δηλοῖ καταφανῶς ὅτι ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς μητροπολιτικῆς ἐκκλησίας ἐλαμβάνοντο τὰ πρὸς συντήρησιν τοῦ διδασκάλου ἀπαιτούμενα χρήματα. Αὐτοὶ οἱ παλαιότεροι κώδικες ἐκκλησιῶν τινῶν καὶ μητροπόλεων ἀναγράφοντες ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν τοῦ ναοῦ δαπανῶν τὰ πρὸς συντήρησιν τῶν καθ' ἡμᾶς σχολείων διδόμενα μαρτυροῦσι καὶ οὗτοι σαφῶς ὅτι σπανίως, ἵνα μὴ εἴπω δυσκόλως, ἤθελεν εὑρεῖ τις ἴδια κεφάλαια κατατεθειμένα πρὸς συντήρησιν, πρὸς ἐδραίωσιν, πρὸς προκοπὴν παντὸς σχολείου. Πρόκειται δὲ καὶ σαφὴς ἡ διάταξις, περὶ διδασκαλίας: τῶν «ἱερῶν γραμμάτων», ἤτοι τῶν πρώτων τῆς λιτῆς ἐκπαιδεύσεως στοιχείων· ὁ χαρακτὴρ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ ναοῦ χορηγουμένη πρὸς τὴν γειτονεύουσαν αὐτῷ σχολὴν χρηματικὴ ποσότης, ἡ τῆς σχολῆς ἐποπτεία γινομένη ὑπὸ τῶν καὶ τοῦ ναοῦ τὰς προσόδους διαχειριζομένων, ταῦτα πάντα σύνδρομά μοι γίνονται εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ σχολῇ τινι παρακείμενος ναὸς ἐχορήγει κατὰ τὸν ΙΣ' αἰῶνα καὶ μέχρι τῶν μέσων που τοῦ ΙΖ' τὰ πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς στοιχειώδους σχολῆς ἀπαραιτήτως ἀπαιτούμενα χρήματα.

Μαρτυρεῖ δέ μου τὸν λόγον αὐτὴ ἡ ἐν Φαναρίῳ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία, ἧς ὁ σχολάρχης ὁ σοφὸς Θεόφιλος ὁ Κορυδαλλεύς, ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, αὐτοῦ διατάξαντος οὕτως, ἐκαρποῦτο τὰ εἰσοδήματα μιᾶς τῶν ἐν Κοντοσκαλίῳ τῆς Κωνσταντι-

1) Τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου βλέπε προχείρως παρὰ Κ. Σάθᾳ, ἐν Βιογρ. σχεδιάσματι περὶ Ἱερεμίου Β', σελ. 82—92, ἰδίως δὲ τὸν ζ' κανόνα.

νουπόλεως ἐκκλησιῶν, ἧς ἱερατικῶς, ὡς κοινῶς λέγομεν, προϊστάμενος ἦν ὁ ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ πεφημισμένος Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλὸς[1]. Ἐὰν εἴπῃ τις ὅτι τὸ τῆς ἐκκλησίας ταύτης εἰσόδημα ἦν ἀρκοῦν πρὸς ἄνετον τοῦ Κορυδαλλέως συντήρησιν, ἢ καὶ πρὸς πλουτισμὸν αὐτοῦ, δέον ὑπ' ὄψιν 'να λάβῃ ὅτι μετὰ μίαν ἐξηκονταετίαν ὡρίσθη σαφὴς τις διάταξις περὶ τῶν τοῖς διδασκάλοις ἀπονεμομένων χρηματικῶν ἀμοιβῶν, καὶ συμπέρασμά τι συγγενὲς πείθει ὅτι καὶ τότε καὶ κατόπιν ἦσαν αἱ μισθοδοσίαι λιτόταται. Κατὰ τὸ 1691, σιγίλλιον πατριαρχικὸν τὰ κατὰ τὴν πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν καθορίζον προορίζει πρὸς συντήρησιν τῶν δύο διδασκάλων αὐτῆς τριακόσια πεντήκοντα γρόσια, λαμβανόμενα, διακόσια ἑβδομήκοντα μὲν ἀπὸ τοῦ ἐμβατοικίου τῆς ἐν Ἐξω-κιονίῳ ἐκκλησίας, ὀγδοήκοντα δὲ ἀπὸ τοῦ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν Ὑψωμαθείοις. Ἐκ τοῦ σιγιλλίου μανθάνομεν ἐπίσης ὅτι ὁ μὲν ἀρχιδιδάσκαλος, ὁ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν μαθημάτων, ἐλάμβανε μισθὸν ἐτήσιον ἐκ γροσίων διακοσίων, ὁ δὲ τῶν ἐγκυκλίων παιδευμάτων ἐκ γροσίων ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα[2]. Λάβετε νῦν ὑπ' ὄψιν, ἀγαπητοί, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὸ φλωρίον ἐτιμᾶτο δύο καὶ ἡμίσεως γροσίων[3], ὅπως μάθητε ὅτι ὁ μὲν ἀρχιδιδάσκαλος ἐλάμβανε μισθὸν ἐτήσιον ὀγδοήκοντα φλωρία, ἤτοι κατὰ τὴν τρέχουσαν νῦν ἀξίαν 4480 γρόσια ἀργυρᾶ, ὁ δὲ βοηθὸς αὐτοῦ ἑξήκοντα φλωρία μόνον κατ' ἔτος, ἤτοι

1) Ἀναστασίου Γορδίου, βίος Εὐγενίου Ἰωαννουλίου, ἐν Μεσαιων. Βιβλιοθήκῃ Κ. Σάθα, τόμ. Γ', σ. 434.

2) Βλ. τὰ ἐμὰ Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας· σελ. 120 καὶ 122.

3) Σκ. Βυζαντίου Κωνσταντινουπόλεως τόμ. Γ', σελ. 251.

γρόσια σημερινὰ τρεῖς χιλιάδες τριακόσια ἑξήκοντα· δῆλά γε δὴ μηνιαῖον ἐκ 373 γροσίων ὁ πρῶτος, ἐκ 280 δὲ ὁ δεύτερος. Σημειώσατε, κύριοί μου, τοὺς ἀριθμοὺς τούτους, ὅπως συνομολογήσητέ μοι πάντες ὅτι ἐπὶ ἔτη μακρὰ καὶ μακροὺς αἰῶνας ὑπερτάτην αὐταπαρνησίαν ἐπεδείξαντο πάντες οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους, ὧν τὴν μνήμην ἔχομεν καθῆκον 'να γεραίρωμεν οἷα μνήμην ἁγίων ἀνδρῶν. Ἐκ προγενεστέρου σιγιλλίου (τοῦ 1661) περὶ τῆς Π. Ἀκαδημίας οὐδὲν ἀπολύτως περὶ πόρων ποριζόμεθα. Βεβαίως εἶχον καί τινας ἑτέρας γροσόδους, ἀλλ' ἦσαν αὗται τοσοῦτον ἀσήμαντοι, ὥστε πραγματικῶς ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ ἔργον καὶ τὴν ἀποστολὴν ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν ἐπιβάλλεται πᾶσι τοῖς γινώσκουσι διὰ τίνων δυσχερειῶν διήρχοντο τὸν βίον, διδάσκοντες, ἐμπνέοντες ζωήν, ἐμφυσῶντες πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως εἰς γενεὰς οὐχὶ μὲν πεπηγυίας τῷ ψύχει τῆς πρὸς τὰ καλὰ διαθέσεως, ὡς ἔγραφεν ὁ Κορυδαλλεὺς πρὸς τὸν μακάριον ἱερομάρτυρα Κύριλλον Λούκαριν[1], ἀλλά, τοῦτ' αὐτὸ τὸ ψαλμικόν, διελθούσας διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος ὅπως ἐξαχθῶσιν εἰς ἀναψυχήν. Ἀνάγκη 'να συμπληρωθῶσιν αἱ πληροφορίαι αὗται περὶ τῶν εἰσοδημάτων τῶν κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας σχολείων καὶ περὶ τῶν μισθῶν τῶν χορηγουμένων τοῖς διδασκάλοις, ὅπως μηδαμῶς ἐκταθῶμεν εἰς ἐξέτασιν τῶν λόγων τῆς πενίας, τῆς παρομαρτούσης τῷ διδασκαλικῷ ἐπαγγέλματι. Ὅταν πεισθῶμεν ὅτι τὰ τῶν ἡμετέρων ἐκπαιδευτηρίων εἰσοδήματα μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἡμετέρας ἑκατονταετηρίδος ταύτης ἦσαν ὀλίγιστα καὶ λιτότατα, συνεπῶς δὲ καὶ αἱ χορηγούμεναι τοῖς διδασκάλοις ἀμοιβαί, περιττὸν ἐξε-

1) Τύποι ἐπιστολῶν, Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλέως· ἔκδ. Βενετίας. 1786, σελ. 91.

τάζειν διατί ἦσαν οἱ τότε διδάσκαλοι πτωχοί. Ὁλοὶ τῶν τότε λογίων καὶ διδασκάλων τοῦ γένους ἠγνόουν τὴν λατινικήν, οὐδ' ἠδύναντο 'να μάθωσι τὸ τοῦ Σαλλουστίου, κἂν τε τὴν ἀνάγκην ἐποιοῦντο φιλοτιμίαν, ὅτι avaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens concupivit. Πιθανῶς ἠγάπων, εἰ καὶ οὐκ ἐλάτρευον τὸ χρῆμα, ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν εἶχε τὴν avaritiam, ἣν τῷ σοφῷ ξένην ἐκήρυττεν ὁ λατῖνος ἱστορικός· πῶς ὅμως ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὰς τότε κοινωνικὰς ἀνάγκας;

§.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἴσως καὶ ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ', ὅτε σχολεῖα παρ' ἡμῖν ὑπῆρχον ὀλίγιστα, τῷ διδασκάλῳ κατ' ἔτος ἦσαν τεταγμέναι μικραί τινες ἀπολαυαί, ὧν τὸ σύνολον εἰς ἐλάχιστον ἀριθμὸν βεβαίως ἀνήρχετο, προσοχῆς ἀνάξιον· καὶ αἱ συνήθειαι μὲν ἐκεῖναι, καθ' ἃς ἐδίδοντο μικρά τινα δῶρα, ἀναφέρονται εἰς τοὺς διδασκάλους τῶν κοινῶν, ὡς ἐλέγοντο, σχολείων, «τῶν ἱερῶν γραμμάτων» οἵτινες ὠνομάσθησαν βραδύτερον παιδαγωγοί, διατηρήσαντες τὴν τοιαύτην ὀνομασίαν μέχρι πρὸ πεντηκονταετίας, ὡς αὐταὶ αἱ μητέρες ἡμῶν μιμνήσκονται μαρτυροῦσαι. Κατὰ τὰς συνηθείας ταύτας, ἃς ἀναφέρει ἔγγραφόν τι τοῦ 1729, ὁ μαθητὴς ἀρχόμενος διδάσκεσθαι ἔδιδε τῷ διδασκάλῳ «ἄσπρα ἢ μανδήλια, ἢ ἄλλο τι δῶρον», καθὼς καὶ ὅτε μετέβαινεν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν Πινακιδίων εἰς τὴν Ὀκτώηχον, ἀπὸ ταύτης εἰς τὸ Ψαλτήριον, ἀπὸ τούτου δ' εἰς ἕτερον μάθημα. Ὁ διδάσκαλος ἐλάμβανε καὶ τὰ λεγόμενα «δευτεριάτικα», ἄσπρα δύο ἢ τρία, ἄτινα καὶ πεντηκοντάκις ἂν δεχθῶμεν διδόμενα κατ' ἔτος, ἀποτελοῦσιν ἑκατὸν πεντήκοντα ἢ διακόσια

ἄσπρα, ἤτοι φιορίνια ἓξ ἀφ' ἑκάστου μαθητοῦ λαμβανόμενα· δεδόσθω ὅτι εἶχεν ἕκαστος τῶν τοιούτων παιδαγωγῶν εἴκοσι μαθητάς, ὅτι πάντες ἐχορήγουν τὰ ἓξ φιορίνια, καὶ ὅτι τὸ σύνολον τῶν διδάκτρων ἀνήρχετο εἰς 120 φιορίνια, ἢ 300 φράγκα. Καὶ διὰ τοσούτου ὄγκου πάλιν οὐδαμῶς πλουτίζομεν τὸν διδάσκαλον. Δέον δὲ 'να βασισθῶμεν ἐπὶ ὑποθέσεων, διότι ἄλλως οὐδέποτε θέλομεν ἐκτιμήσει τὴν μεγάλην ἀποστολὴν τῶν διδασκάλων ἐκείνων τῶν χρόνων. Οὔτε τόσα κἂν ἐλάμβανον! Καὶ ἐν τούτοις τῷ 1729 τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως διέταξε τὴν παῦσιν καὶ τῆς συνηθείας ταύτης, ἀπαγορευθέντων καὶ τῶν δώρων καὶ τῶν κατὰ δευτέραν διδομένων διδάκτρων, ἠνέχθη δὲ τὴν προσφορὰν οἴνων, ὀπωρῶν καὶ ἄλλων «ἐκ τῶν προχείρων καὶ ἄνευ ἀγορᾶς εὑρισκομένων» παρὰ τοῖς γονεῦσι τῶν διδασκομένων. Λυπηρὸν ὅμως εἰπεῖν ὅτι μηδεμίαν οἱ οὕτως ὁροθετοῦντες ἔλαβον φροντίδα βελτιώσεως τῆς ὑλικῆς τῶν διδασκάλων θέσεως.

§.

Σχολείων τινῶν εἰσοδήματα τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ἐπορίζετο μετὰ δυσκολίας ἐκ διαφόρων πηγῶν, ὡς ἀναμανθάνομεν ἀπὸ σιγιλλίου τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Ε' τοῦ ἀπὸ Νικαίας, διατάττοντος τὰ κατὰ τὴν ἐν Σταυροδρομίῳ κεντρικὴν τῆς ὁμογενοῦς ὀρθοδόξου κοινότητος σχολήν.

§.

Ἐν διαφόροις διατριβαῖς μου πολλάκις λόγον ποιούμενος περὶ σχολείων καὶ πολλὰς τοῖς φιλίστορσι παρεχόμενος πληροφορίας, ζητῶ συγγνώμην ὅτι τὸν

νυνὶ λόγον ἀποτελέσω βραχύτατον. Ἀρκεῖ ὑμῖν ἡ παράθεσις ἀριθμῶν, ὅπως πεισθῆτε ὄχι ὅτι λίαν ἐλλεινοί, ἀσήμαντοι, οὐτιδανοὶ τοῖς διδασκάλοις ἐχορηγοῦντο μισθοί, ἀλλ' ὅτι σχεδὸν οὐδεμίαν ἐλάμβανον οἱ δυνατοὶ τῆς ἡμέρας πρόνοιαν περὶ βελτιώσεως αὐτῶν, περὶ θεραπείας τῆς ὑλικῆς τῶν διδασκάλων τῶν χωρίων καὶ κωμοπόλεων δυσπραγίας. Ἐπειδὴ δὲ ἀρχαιότερον τοῦ 1681 σιγίλλιον ἀγνοῶ, εἰ καὶ τοῦτο σιωπᾷ τέλεον περὶ πόρων, πᾶσαι δ' αἱ περὶ τῆς οἰκονομικῆς τοῦ Οἰκουμεν. Πατριαρχείου καταστάσεως ἔρευναί μου προχωροῦσι μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἀπ' αὐτῶν ἄρχομαι· Τῷ 1724 ἡ ἐν τῇ νήσῳ Σκοπέλῳ σχολὴ τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων εἶχε κεφάλαιον 1000 γροσίων, ἔσοδα δὲ κατ' ἔτος 150, σχεδὸν 600 φράγκα, πρὸς συντήρησιν δύο διδασκάλων. Μικρῷ μετὰ ταῦτα ἡ σχολὴ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τρικκάλων εἶχε κεφάλαιον ἐκ 500 γροσίων, ἔσοδα δὲ τὸν τόκον αὐτῶν, 50 κατ' ἔτος, ἤτοι φράγκα διακόσια πρὸς μισθοδοσίαν τοῦ διδασκάλου, ὑποχρεουμένου 'να μὴ λαμβάνῃ καὶ «δευτεριάτικα», μήτε δῶρα ἢ μανδήλια. Τῷ 1744 ἡ σχολὴ τῆς Μιτυλήνης εἶχεν ἔσοδα 300 γρόσια, ἐκ δὲ τούτων ἔπρεπε 'να λαμβάνῃ μισθὸν ὁ διδάσκαλος, 'να διατηρῶνται δὲ ὀκτὼ ἐπιμελεῖς καὶ ἄποροι μαθηταὶ αὐτῆς ἀνὰ τρεῖς παράδες ἕκαστος καθ' ἡμέραν λαμβάνοντες, ἄρα τῷ διδασκάλῳ λείποντες ὡς ἐτήσιον μισθὸν γρόσια πιθανῶς ἑκατὸν εἴκοσιν, ἤτοι μόλις τετρακόσια πεντήκοντα φράγκα· σημειωτέον δ' ὅτι ἐπιγράφω ἑκάστῳ μαθητῇ πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ οὐχὶ χιλίους ἐννενήκοντα πέντε παράδες, ἀλλὰ μόνον ἐννεακοσίους διὰ τριακοσίας ἡμέρας κατ' ἔτος· ἄλλως ἤθελε μείνει τῷ διδασκάλῳ ποσὸν γροσίων 81 ὡς ἐτήσιος μισθός. Τῷ 1763 ἡ σχολὴ τῆς Μονεμβασίας εἶχε κεφάλαιον 2500 γροσίων, ἔσοδα τὸν τόκον τού-

του γρόσια 250, μισθὸν χορηγοῦσα τῷ διδασκάλῳ 150, δηλαδὴ μήτε ἑξακόσια φράγκα. Κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ὁ διδάσκαλος τῆς ἐν Ἐξω-κιονίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως σχολῆς μετὰ τοῦ βοηθοῦ αὐτοῦ ἐλάμβανον κατ' ἔτος 250 γρόσια, μόλις ἐννεακόσια φράγκα. Συγχρόνως ἡ ἐν Μιστρᾷ τῆς Πελοποννήσου σχολὴ εἶχε κεφάλαιον ἐκ 2000 γροσίων, ἔσοδα δὲ 200, ὧν τὰ τρία τέταρτα δηλ. 133 γρόσια, φράγκα πεντακόσια, ὡρίζοντο πρὸς συντήρησιν ἱεροκήρυκος ὄντος ἅμα καὶ διδασκάλου. Τῷ 1768 ὁ διδάσκαλος τῆς σχολῆς Ἐδιρνὲ-καπίου εἶχεν ἐτήσιον μισθὸν 100 γρόσια, σχεδὸν τριακόσια πεντήκοντα φράγκα. Πρὸς τί δ' ὅμως ἐξερχόμεθα ἐκ τοῦ κέντρου τῆς ὀρθοδοξίας; Πλησιάσωμεν τῇ πατριαρχικῇ Ἀκαδημίᾳ, ὑπὲρ ἣν ἵστατο προστάτης τὸ Πατριαρχεῖον. Τῷ 1759, ὅτε τρεῖς συνεδίδασκον Εὐγενίῳ τῷ Βουλγάρει κοσμοῦντι τὴν ἕδραν ἀρχιδιδασκάλου, εἶχεν αὕτη κεφάλαιον ἐλάχιστον, οὗ ὁ τόκος μήτε εἰς δύο χιλιάδας φράγκων ἐξικνούμενος ἔδει 'να χορηγῆται τέσσαρσιν ὡς μισθός· ἤτοι τῷ Εὐγενίῳ, τῷ Δωροθέῳ Λεσβίῳ, τῷ Ἀνανίᾳ Ἀντιπαρίῳ καὶ τῷ Νικολάῳ Κριτίᾳ, οἵτινες καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἐσιτίζοντο παρὰ τῷ πατριάρχῃ γλίσχρως ἠμείβοντο κἂν τε δεχθῶμεν οὐχὶ τέσσαρας, ἀλλὰ τρεῖς τοὺς τότε διδασκάλους. Ἐπισκοπήσωμεν ἔτι σχολεῖά τινα τῆς ἡμετέρας πόλεως πῶς ἤμειβον κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἕκαστον τὸν οἰκεῖον διδάσκαλον.

Κατὰ τὸ 1780 ὁ διδάσκαλος τῆς σχολῆς Ἐγρίκαπι ἐλάμβανε μηνιαῖον μισθὸν γροσίων 10, μήτε τριάκοντα δηλαδὴ φράγκων· εἶχε δ' ἡ συνοικία καί τινα διδασκάλισσαν, εἶδος νηπιαγωγοῦ ἴσως, τίς οἶδε διὰ τίνος εὐτελοῦς μισθοῦ ἀμειβομένην. Κατὰ τὸ ἔτος 1771, ἐν διαστήματι δέκα καὶ τριῶν μηνῶν, ὁ διδάσκαλος « τῶν κοινῶν γραμμάτων » τῆς σχολῆς τοῦ

Μεγάλου Ρεύματος Ἀμβρόσιος ἱερομόναχος ἔλαβεν 86 γρόσια καὶ 80 ἄσπρα, ἤτοι 6 γρόσια καὶ 80 ἄσπρα κατὰ μῆνα! σχεδὸν εἴκοσι φράγκα τῆς σήμερον. Ἡ σχολὴ τῆς κοινότητος ταύτης ἔδιδε κατὰ τὰ ἔτη 1799—1800 μισθὸν ἐτήσιον διδασκάλου καὶ ὑποδιδασκάλου 779 γρόσια καὶ 18 ἄσπρα, δηλαδὴ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ τῆς σήμερον μόλις 1200 φράγκα! καὶ ἴσως ἦσαν οἱ διδάσκαλοι τρεῖς· διότι τῷ 1801 – 1802 εἰς δέκα τρεῖς μῆνας ὁ διδάσκαλος τῆς δημοτικῆς σχολῆς ἔλαβε μισθὸν ἐν ὅλῳ 193 γρόσια, τῆς δὲ τῶν ἑλληνικῶν ὁ πρῶτος διδάσκαλος καὶ ὁ δεύτερος ὁμοῦ 1614. Τῷ 1818 ὁ τῶν ἑλληνικῶν εἶχε μισθὸν 100 γροσίων, δηλαδὴ μόλις ἰσαρίθμων φράγκων· ὁ βοηθὸς αὐτοῦ 25· ὁ τῆς δημοτικῆς σχολῆς 40. Ἐν τούτοις ἡ συνοικία Ξυλοπόρτης ἐχορήγει συγχρόνως τῷ μὲν τῶν κοινῶν γραμμάτων, ὄντι καὶ ἱερεῖ τοῦ ναοῦ, 15 γρόσια μηνιαῖον μισθόν, εἰς δὲ τὴν «δασκάλισσαν Ἑλένκω» 5! γρόσια. Τοῦ πολλοῦ Νικολάου Λογάδου διευθύνοντος τὴν ξηροκρήνειον Ἀκαδημίαν ὁ μηνιαῖος μισθὸς ἦν 250 γρόσια, τοῦ δὲ διαπρεποῦς ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ Σαμουὴλ πρώην Μεσημβρίας τοῦ Κυπρίου μόλις 300, καὶ τοῦτο μικρῷ πρὸ τοῦ 1850. Τῶν μισθῶν ἡ ἀθλιότης ἦν γενική. Τῷ 1814—1817 ἐν διαστήματι τριετίας ἡ σχολὴ τῆς συνοικίας Ἐδιρνέκαπι ἐχορήγησε τῷ μὲν διδασκάλῳ τῶν ἑλληνικῶν γρόσια 1828 (κατὰ μῆνα 50 γρόσια=φράγκα καὶ 31 παράδες), τῷ δὲ τῶν κοινῶν 1036 (μήτε 29 κατὰ μῆνα γρόσια!) Καὶ ὅμως τῷ 1850 ὅτε αἱ εἰσπράξεις ἀνῆλθον εἰς 24000 γροσίων, ὁ μὲν διδάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν ἔλαβεν εἰς δέκα τρεῖς μῆνας 4550 γρόσια, ὁ δὲ τῶν κοινῶν 3110. Περιέργως δὲ καὶ ἐπίσημα πατριαρχικὰ γράμματα δικαιολογοῦσι τὴν τῶν μισθῶν γλισχρότητα, ἐνῷ περὶ διδασκάλων Μουσικῆς σχολῆς ἐφαίνοντο αἱ διατάξεις

γενναιότεραί πως, ὡς δεικνύουσι τὰ ἐπὶ τούτῳ πατριαρχικὰ καὶ συνοδικὰ γράμματα.

§.

Καὶ ἡ περαιτέρω ἐξέτασις τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἡ μακροτέρα πολλῶν ἀριθμῶν παράταξις εἰς τὸ αὐτὸ πάλιν ἤθελεν ὁδηγήσει ἡμᾶς συμπέρασμα. Παραλείπω τὸ μισθολόγιον ἀνωτέρων διδασκάλων, ἱεροκηρύκων, ἱεροψαλτῶν. Κατ' ἀρχὰς ἔτι τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος, ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὰς σημερινὰς ἀντιμισθίας, ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου «τῶν κοινῶν γραμμάτων» μόλις ἀνέρχεται εἰς διακόσια πεντήκοντα γρόσια τῆς σήμερον. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσεν ὁ μισθός, ὃν Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις ἐλάμβανε περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, δηλαδὴ χιλίων γροσίων, διδάσκων ἐν τῇ Ἀθωνιάδι Ἀκαδημίᾳ τὰ μαθηματικά, τὰ φιλοσοφικὰ καὶ τὴν θεολογίαν, καὶ τολμήσας ἵνα εἰσαγάγῃ καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς λατινικῆς. Οἱ δημοδιδάσκαλοι μόλις ἔζων· ἔχομεν παραδείγματα μακαρίων πράγματι διδασκάλων, ἀναλαβόντων διδασκαλίαν μαθημάτων δωρεάν! Μισθεμίαν λοιπὸν ἀμοιβὴν λαμβάνοντες πῶς ἠδύναντο ἵνα σχηματίσωσι περιουσίαν, ἵνα παρασκευάσωσιν ἕκαστος εἰς ἑαυτὸν μέλλον ὄχι εὔδαιμον, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐπιτρέπον τὴν κατὰ τὸ γῆρας ἀνάπαυσιν ἀπὸ μακροῦ καμάτου; Τοῖς διδασκάλοις τῆς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας τὸ Πατριαρχεῖον ἐπηγγέλλετο προβιβασμοὺς εἴπερ ἦσαν ἐν τῷ ἱερῷ κλήρῳ κατατεταγμένοι, τοὺς δὲ λαϊκοὺς προσελάμβανον ὡς ἰδίους διδασκάλους ἢ γραμματεῖς ἐνίοτε καὶ ἀντιπροσώπους αὐτῶν οἱ τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυίας ἡγεμόνες· ἀλλ' ἐλέγοντο καὶ ἦσαν οὗτοι σχολῆς μεγάλης διδάσκαλοι, καὶ μεγάλαι σχετικῶς ἀπεδίδοντο τούτοις αἱ

τιμαὶ καὶ τὰ τῶν μόχθων ἔπαθλα. Οἱ δὲ δυστυχεῖς διδάσκαλοι τῶν κωμοπόλεων καὶ χωρίων, οἱ «παιδαγωγοί», οἱ «τῶν ἱερῶν γραμμάτων» ἐστεροῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς εὐτυχίας ταύτης.

§.

Ὁμολογῶ ὅτι ἐν γένει περὶ τῆς τύχης αὐτῶν οὐδέποτ' ἐμερίμνησεν ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως, συνεπῶς δ' οὔτε κοινότης τις. Οὔτε μικρὸν εὐπρεπὲς οἴκημα ἐκέκτητο ὁ δυστυχὴς διδάσκαλος· ὁ δὲ πρόκριτος ἠγνόει ὅτι τὸ παμπάλαιον οἰκοδόμημα τῆς σχολῆς ἦν κίνδυνος ἀπειλῶν καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ σὺν τῷ διδασκάλῳ. Μήτε αἱ προέχουσαι καὶ προκαθήμεναι τῶν λοιπῶν κοινότητες ἐσκέψαντό τι τοιοῦτο. Πρὸ τριακοσίων ἐτῶν καὶ πλέον ἡ παρὰ τὸ Πατριαρχεῖον, ὑπὸ τὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίστου, σχολὴ τῶν ἑλληνικῶν ἐλειτούργει ὑπὸ τὸν διδάσκαλον Μανουὴλ τὸν Μαλαξὸν ἐντὸς οἰκίας ἀθλίας καὶ μικρᾶς· πρὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος οἱ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ τῆς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας ἐκινδύνευον περὶ τὴν ἰδίαν ζωὴν καὶ σχεδὸν ἠρνοῦντο ἵνα μεταβῶσιν ἐν τῇ τῆς σχολῆς οἰκοδομῇ «μηκέτι θαρρεῖν, λέγοντες, τὴν εἴσοδον τοῦ φροντιστηρίου ὁσονούπω πρὸς πτῶσιν ὠδίνοντος». Ἀλλ' οἵας ὑφίστατο κακουχίας ὁ πολὺς Νεόφυτος ὁ Καυσοκαλυβίτης ἐν Ἁγίῳ Ὄρει διδάσκων καὶ ἀναγκαζόμενος ὁ ἀλήστου μνήμης συγγραφεὺς καὶ διδάσκαλος ἐκεῖνος ἵνα μένῃ, ἐν ὥρᾳ χειμῶνος «ἐν οἰκήματι πάντῃ πρὸς παραχείμασιαν ἀνευθέτῳ, δίκην κοχλίου καθ' ἑαυτὸν συστρεφόμενος, ἐνειλούμενος πρὸς τὸ νυκτερινὸν ψῦχος καὶ πρὸς τὸ ἐπισυμβαῖνον ἀνεμόβροχον»! διὰ θυρίδων πάντῃ ἀναπεπταμένων ἀνεμοβροχιζόμενος! ὡς γράφει. Εἰ δὲ Κωνσταντινούπολις καὶ Ἅγιον Ὄ-

ρος ἐστέγαζον φιλομαθεῖς μαθητὰς καὶ διδασκάλους ἐπισήμους ἐντὸς παλαιῶν οἴκων καλαμοσκεπῶν, τίνας οἰκοδομιὰς ἆρά γε τοῖς διδασκάλοις αὐτῶν ἐχορήγουν πτωχαὶ κοινότητες καὶ κωμοπόλεις; Ὑπὸ τοιαύτας ἀχυροφράκτους καλύβας οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι εἰργάζοντο μετὰ ζήλου μέν, ἐν γνώσει δὲ τῆς ἀναμενούσης αὐτοὺς τύχης, ἥτις τοῖς πλείστοις μὲν ὑπέφαινεν ἑαυτὴν δυσμενῆ, θλιβερὰν δὲ εἴς τινας. Καισάριος ὁ Δαπόντες ἀναφέρει ὅτι Ἰάκωβος Μάνας ὁ Ἀργεῖος, ἀρχιδιδάσκαλος καὶ αὐτὸς τῆς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, ἀπώλεσε κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς ἔτη τὴν ὅρασιν, ὁ δὲ ἐκ τῶν διδασκάλων αὐτῆς Δασκαλάκης, μικρῷ τοῦ Ἰακώβου μεταγενέστερος, διήγαγε τὸ ἔσχατον τοῦ βίου ὁ ταλαίπωρος παραφρονῶν. Ἐν τούτοις ἀριθμοῦμεν καὶ ἑτέρους ἐν τέλει τοῦ βίου παράφρονας, ἐπαίτας, μετὰ μακρὰν ἐργασίαν· οὗτοι δὲ ἦσαν οὐχὶ διδάσκαλοι μόνον, ἀλλ' ἄνδρες ἀσχολούμενοι εἰς τὰ γράμματα, καὶ συνεπῶς ἐν πενίᾳ βιοῦντες τὸ πλεῖστον.

§.

Ὑπὲρ τῶν πηρωθέντων τὰς ὄψεις ἢ τὸν νοῦν, ὑπὲρ τῶν ἐπαιτούντων τὸν ἐπιούσιον ἕνεκα σωματικῆς ἀνικανότητος τὸ γένος διατηροῦν ἐνιαχοῦ φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα περιττὸν ἐθεώρει 'να μεριμνήσῃ εἰδικῶς περὶ διδασκάλων καὶ λογίων, ἐκεῖ καὶ τούτους ἀφίνον 'να καθιζάνωσι μετὰ τῆς ἐσχάτης κοινωνικῆς ὑποστάθμης. Πρόνοιά τις περὶ καθιερώσεως ἐπαρκῶν μισθοδοσιῶν ἀναφέρεται μόλις μετὰ τὸ 1830. Διὰ σοβαρῶν ἐγκυκλίων πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν ἐπιβάλλονται τοῖς διδασκάλοις (τοῖς ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν πατριαρχικὸν θρόνον) ὑποχρεώσεις, ὁρίζονται καθήκοντα πολλὰ τῇ τάξει τῶν ἀν-

θρώπων, οἵτινες πλέον πάσης ἄλλης ἐπαγγελίας ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τάξεως ἐπετέλεσαν τὸ καθῆκον αὐτῶν· περὶ δὲ ἐπαρκοῦς ἀμοιβῆς τῶν κοπιώντων, περὶ καθορισμοῦ μισθοδοσιῶν ἀνεκτῶν, περὶ χωρισμοῦ δύο καὶ τριῶν ἐπαγγελμάτων ἡνωμένων ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ διδασκάλου, οἷον παιδαγωγοῦ καὶ ψάλτου καὶ ἅμα ἰατροῦ[1]—πτυχιούχου— σκέψις οὐδεμία. Ἀνάγνωτε τὴν ἐγκύκλιον τοῦ μακαρίου Γρηγορίου ς' τοῦ ἀπὸ Σερρῶν, τῷ 1838· ἀναφέρει ὅτι «διδάσκαλοι διεφθαρμένοι καὶ κατὰ τὴν θρησκείαν καὶ κατὰ τὰ ἤθη, βιβλία πλήρη αἱρέσεων κλπ. . . . . καταπληγώνουσι τὴν ψυχήν μας»· συνίστησι Κεντρικὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἐπιτροπήν, εἰς ἣν ἀνατίθησι καὶ τὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν σχολείων, ἐμπιστεύει τὴν ἐποπτείαν ταύτην εἰς τὸν ἱεροκήρυκα Εὐσέβιον τὸν Πανᾶν· διατάττει τὴν καταδίωξιν τῶν διεφθαρμένων διδασκάλων, ὧν πολλοὺς ὁ ἀείμνηστος ἀνήρ, ὁ τελευταῖος οὗτος ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἀντιπρόσωπος τοῦ αὐστηροτάτου περὶ τὰ τοιαῦτα βυζαντινισμοῦ, ἠνάγκαζε 'ν' ἀναβαίνωσιν ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ ὅπως ἀναθεματίζωσιν ἀπ' αὐτοῦ τὴν καίριον τερθρείαν· καὶ μόνη φροντίς, ἵν εὐδοκεῖ 'να λάβῃ περὶ διδασκάλων δοκίμων καὶ τὸ καθῆκον ἐκπληρούντων ἐστὶν ὅτι καθορίζει: «οὐδεὶς τῶν ἐν ἁπάσαις ταῖς ἐνορίαις ἐφόρων νὰ μὴ δύναται νὰ ἐξώσῃ διδάσκαλόν τινα ἄνευ τῆς γνώμης, εἰδήσεως, καὶ ἀδείας τοῦ ἐξονομασθέντος γενικοῦ ἐφόρου». Πολλαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Γρηγορίου ς' τέως ἐν χειρογράφοις κείμεναι καὶ πρὸς πολλοὺς ἀρχιερεῖς ἀποτεινόμεναι διατάττουσι τὴν παῦσιν, τὴν ἀποβολήν, τὸν ἐξοστρακισμὸν διδασκάλων διεφθαρμένων, ἤτοι κα-

1) Ὁ τοιοῦτος συνδυασμὸς ἀναζῇ νῦν ἐν Πύργῳ τῆς μητροπόλεως Δέρκων, πρὸς εὔκλειαν τῆς συγχρόνου γενεᾶς!

ταγγελλομένων ὅτι φρονοῦσι τὰ τοῦ Θεοφίλου Καΐρη· τίς ὅμως ἀπόφασις αὐτοῦ καὶ τίς ἐγκύκλιος ὁρίζει τίς μὲν ἡ δικαία τῶν εὐσεβῶν καὶ δοκίμων διδασκάλων ἀμοιβή, τίς δὲ μέριμνα ληφθήσεται περὶ τῆς ἀναπαύσεως αὐτῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἡλικίας, καθ' ὃν ἀνίκανοι ἤθελον ἀποβῆ πρὸς διδασκαλίαν;

§.

Ἔκτοτε παρέρχεται μία δεκαετία. Ἄνθιμος ΣΤ' ὁ Κουταλινὸς συντάττει Κανονισμούς, Ἐγκυκλίους, διατάξεις περὶ σχολείων ἀλληλοδιδακτικῶν καὶ ἑλληνικῶν, ἐκφράζει τὴν χαρὰν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ αὐξήσει τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν, καὶ συνίστησι τὴν καταδίκην τῶν ὑπὸ βιβλικῶν Ἑταιριῶν ἐκδιδομένων· τὸ Πατριαρχεῖον καταδικάζει μετὰ πατρικοῦ ἄλγους τὴν ἀμέλειαν τῶν διδασκάλων ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Καλλιγραφίας καὶ τῶν Ἑλληνικῶν, ἧς ἕνεκα «συμβαίνει νὰ ἀνέρχωνται εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα οἱ χριστιανόπαιδες, καὶ νὰ μὴ γνωρίζωσι νὰ ἀναγινώσκωσι τῶν ἑλλήνων τὰ γράμματα»—χωρὶς ἵνα δυνηθῇ ἵνα προΐδῃ ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἐγκυκλίου καὶ σήμερον ἠδύνατο ἵνα μετατυπωθῇ—Καὶ τῶν μὲν καλῶν ἐκείνων διατάξεων, καὶ τῶν νουθεσιῶν τοῦ Γρηγορίου, καὶ τοῦ ἔργου τῶν παλαιοτέρων πατριαρχῶν ἐν τῇ συντάξει τῶν θεσμῶν τῆς παρ' ἡμῖν παιδεύσεως ἄλλοτε γεννήσεται μακρὰ μνεία· περὶ δὲ μισθῶν καὶ συντάξεων διδασκάλων ἐγγραπτάντων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ οὔτε παρ' Ἀνθίμῳ φροντίς, οὔτε μέχρι τοῦ νῦν· εἰ δὲ τὸ ιγ' ἄρθρον τοῦ τότε Κανονισμοῦ ὁρίζει ὅτι «οἱ μισθοὶ τῶν ἀλληλοδιδασκάλων θέλουν προσδιορισθῇ, καθ' ὅσον τὰ εἰσοδήματα τῶν συνοικιῶν ἐπιτρέπουσι τοῦτο, ἀξίως τῶν γνώσεων καὶ τῆς φιλοπονίας των», ἡ διάταξίς ἐστι τοσοῦτον

ἐλαστική, ὥστε ἡ νίκη, ἣν ἤραντο οἱ ἀτυχεῖς διδάσκαλοι μετὰ τετρακοσιετῆ ταλαιπωρίαν ἐστὶν ἀληθῶς καδμεία, καθ' ὅσον αἱ γνώσεις καὶ ἡ φιλοπονία αὐτῶν ἠδύναντο 'να περιπέσωσιν εἰς τὴν διάκρισιν ἐφόρων μὴ δυναμένων ἐκτιμῆσαι ταύτας, ἢ 'να γένωνται γείτονες ταμείου σχολικοῦ πενιχροῦ· τοῦτ' αὐτὸ λέγω καὶ περὶ τοῦ ιε' ἄρθρου τοῦ ἐπιβάλλοντος τὴν τακτικὴν ἐν τέλει τοῦ μηνὸς ἀπόδοσιν τοῦ μισθοῦ. Δυστυχῶς ὅμως αἱ τοιαῦται διατάξεις οὐ φαίνονται ἐν τῷ Κανονισμῷ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, ὅστις ἐπιβάλλει καθήκοντα τῷ διδασκάλῳ μόνον, οὐχὶ δὲ δικαιώματα. Πολλοὶ κώδηκες ἐκκλησιῶν καὶ σχολείων τῆς χρονικῆς ταύτης περιόδου ζοφερὰν παριστῶσι τὴν ὑλικὴν θέσιν τῶν διδασκάλων, ἰδίᾳ τῶν λεγομένων παιδαγωγῶν. Ἡ μελέτη, ἡ ἁπλῆ τῶν σελίδων αὐτῶν ἀναδίφησις δεικνύει κατὰ τὸ πλειστότατον, ἂν ἐπιτρέπηται ἡ λέξις, ὅτι τὸν τοιοῦτον διδάσκαλον, οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ τοὺς τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, μόλις ἐσιτίζομεν, χορηγοῦντες τοσοῦτον χρῆμα μόνον, ὅσον αὐτοὺς ἀποζῆν. Ἐντεῦθεν, περίσσεμμα μὲν οὐδαμῶς οὐδέποτε καταλιμπάνει ὁ τόσον γλίσχρως σιτιζόμενος, ἐν δὲ κρισίμοις ὥραις τοῦ βίου καὶ πρὸς τοὺς ἀγγέλους καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τὰς χεῖρας ἐκτείνων οὐκ ἔχει τὸν βοηθοῦντα.

Βεβαίως ὑπῆρξαν διδάσκαλοι τοῦ γένους ἐπιφανεῖς ἐν παρελθοῦσι χρόνοις εὐνοηθέντες ὑπὸ προσώπων ἰσχυρῶν, ἀλλάξαντες στάδιον δράσεως, ἀντιπρόσωποι, γραμματεῖς, ἀνώτεροι λειτουργοὶ ἡγεμόνων καὶ πατριαρχῶν γενόμενοι, ἢ καταταχθέντες εἰς τὸν κλῆρον καὶ κοσμήσαντες σπουδαίους μητροπολιτικοὺς θρόνους. Σέβομαι τὸν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων πρὸς τοὺς διδασκάλους ἐπιδεικνυόμενον κατὰ τὰς ὥρας τῆς εὐτυχίας σεβασμόν, τὴν ἐκτίμησιν, ἣν ἔτρεφον πρὸς φίλους διδασκάλους, ὡς ἐν ἐπιστολαῖς

αὐτῶν πρὸς ἐκείνους φαίνεται· ἀλλ' ἐκτίμησις πρὸς τὸν Σεβαστὸν Κυμινήτην, πρὸς τὸν Ἰάκωβον ἢ τὸν Σπαντωνήν, πρὸς πάντας ἐπὶ τέλους τοὺς διδασκάλους ἔστι τις δι' ἐμὲ τιμὴ κολοβή, τιμὴ λαγαρά, τιμὴ μείουρος, οἰκοδομὴ τερπνὴ χωρὶς στέγης. Οὐδὲ βλέπω ποσῶς οὐδεμίαν φροντίδα τῆς κεντρικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς πρὸς παρασκευὴν μέλλοντος ἀνεκτοῦ, καὶ οὐχὶ εὐμαροῦς διὰ τὸν διδάσκαλον, οὔτε δύναταί τις εὐσυνειδήτως ἵνα μεμφθῇ τῆς παρελθούσης γενεᾶς ὡς μὴ τοῦτο σκεψαμένης, ὁπόταν ἡμεῖς αὐτοὶ σήμερον οὐ σκεπτόμεθα. Προσέχω μόνον εἰς τὸ παρόν, τὸ δὲ παρόν, εἴπερ εἰσφέρει μισθὸν ἐπαρκῆ τῷ διδάσκοντι, ἔστι κεφάλαιον, ἀρκοῦν ὅπως ἔχῃ μετὰ πολὺν ἢ βραχὺν χρόνον οὕτος τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Καὶ ὅμως, λυπηρὸν εἰπεῖν, οὐδεὶς σκέπτεται, καθὼς οὔτ' ἐσκέψατο περὶ τοῦ παρόντος τούτου. Μὴ πιστεύσητέ ποτε ὅτι διηγάγομεν ἐν πενίᾳ τὸ σύνολον τοῦ ἔθνους· εἰδήσεις τινὲς ὧδε κἀκεῖσε διεσκορπισμέναι νῦν, ἀθροιζόμεναί ποτε ἤθελον ἀποδείξει ὅτι χρῆμα παρ' ἡμῖν ὑπῆρχεν ἀρκετόν, ὅτι κοσμημάτων καὶ ἀμφίων βαρυτιμήτων ἡ ὕπαρξις ἀποδείκνυσι πλοῦτον πολύν, ὅτι διαρκῶς οἱ ἡμέτεροι πατέρες ἤθροιζον καὶ κατέστρεφον, εἶχον ἐν χερσὶ καὶ μετ' οὐ πολὺ λίψ καὶ βορρᾶς εἰσφέρων χειμῶνα βαρύτατον ἀπενάρκου τοὺς ἀνθρώπους τούτους, οἵτινες ὅμως ἠδύναντο κατὰ τὸ διαγελῶν ἔαρ ἵνα φροντίσωσι καὶ περὶ παιδευτῶν, ἐνῷ τοσοῦτον ἐφρόντιζον περὶ παιδείας.

§.

Εἶπον καὶ ἐπαναλαμβάνω. Ἀρετῆς ἆθλα δέον μέγιστα ἵνα τεθῶσι καὶ πανταχοῦ, παρ' ἡμῖν δὲ κυρίως, ὅπως καὶ ἄνδρες ἄριστοι πολιτεύωσιν, αὐτὰ δὲ τὰ ἆθλα, εἴπερ ἐφάνη πού τι παρ' ἡμῖν, ἐφάνη

σπανιώτερον καὶ τοῦ κομήτου τοῦ Δονάτου. Χορηγήσατε τὰ ἆθλα ταῦτα. Συντάχθητε περὶ τὸ κέντρον, ὅπως ἡ κοινὴ συνεργία βελτιώσῃ τὸ μέλλον ἑκάστου διδασκάλου· ἀλλὰ μηδέποτ' ἐπιλανθάνησθε, ἀγαπητοί, ὅτι καὶ πάντες ὑμεῖς ὑπέχετε τὴν εὐθύνην τῆς κακοδαιμονίας, ἧς τὸ φάσμα ὅσον φοβεῖται ὁ διδάσκαλος τοσοῦτον ἀδυνατεῖ ἵνα ἐξουδετερώσῃ. Μὴ εἰς κρῖμά μοι γένοιτο ἡ μεμψιμοιρία, ἡ μομφή, ἂν θέλητε ἵνα χαρακτηρίσητε τοιαύτην. Τὸ Α' ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ τῆς «Διδασκαλικῆς ἀδελφότητος» ὁρίζει σκοπὸν «τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν ὑλικὴν ὑποστήριξιν διδασκάλων ἕνεκα γήρατος ἢ ἄλλης ἀπροόπτου αἰτίας ἐν διαθεσιμότητι διατελούντων καὶ ἀναξιοπαθούντων»· πόσοι δ' ἆρά γε προσῆλθον εἰς ὑλικὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀδελφότητος καὶ πόσα κεφάλαια διατίθησι τὸ ταμεῖον ὑμῶν πρὸς τὸν ἅγιον τοῦτον, ὃν προτίθεσθε, σκοπόν; Καὶ πόσοι τῶν δῆθεν ἐργαζομένων εἰργάσθησαν ὄντως; Καὶ μετὰ τὴν ἀπροθυμίαν ταύτην αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν ἐχόντων πρὸ παντὸς ἑτέρου συμφέρον εἰς εὐόδωσιν τῆς Ἀδελφότητος, φαίνομαι βέβαια λίαν αὐστηρὸς ζητῶν εἰς παρελθόντας χρόνους ὅ,τι τῶν φώτων ὁ αἰὼν οὐδαμῶς ἐπετέλεσε παρ' ἡμῖν ἕως σήμερον. Φρονῶ ὅτι εἴπερ ὑπῆρχεν ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις Ἀδελφότης τοιαύτη ἠδύνατο ἵνα ἐπιτευχθῇ τι καλὸν ἀποτέλεσμα· ἀλλὰ καὶ νῦν ἀρκεῖ τὸ στυγνὸν φάσμα τοῦ μέλλοντος ἵνα ἐπιβάλῃ πᾶσιν ὑμῖν τὴν πρὸς τὸ ἔργον τῆς Ἀδελφότητος ταύτης στοργήν, ἵνα μὴ μετὰ πολλὰ ἔτη διάδοχός τις τοῦ ὑμετέρου ἔργου κακίζῃ ἀπὸ βήματος ὁμοίου ἐν ἑορτῇ γραμμάτων τὴν παρ' ἡμῖν ἔλλειψιν ζήλου καὶ προθυμίας πρὸς ὑποστήριξιν καλοῦ σκοποῦ, κατὰ τοῦτο διαφέρων ἐμοῦ, ὅτι ἐγὼ μὲν λαλῶ τὰς εἰδήσεις ἀρυόμενος ἐξ ἐποχῆς σκοτεινῆς, ὡς συνήθως καλοῦσιν αὐτήν, ἐκεῖνος δὲ λαλήσει περὶ ἐποχῆς φωτός.

Εὔχομαι 'να μὴ μεμφθῇ καὶ ἐκεῖνος ἡμῶν, μήτε 'να μιμηθῇ ἐμέ, τὸν νομίζοντα ὅτι ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τῆς δῆθεν οὐ φωτεινῆς σκιά τις δυνατὸν 'να χρησιμοποιηθῇ πρὸς φωτισμὸν ἡμῶν ἐν τῷ ἁπλέτῳ φωτί, ἐν ᾧ νῦν διαβιοῦμεν.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΤΙΚΑ.

ISIS ANOGEIO

Α'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Τὸ πατριαρχικὸν τοῦτο γράμμα ἀναφέρεται εἰς τὴν σελ. 22, στίχον 15, μεταγραφὲν δ' ἀπὸ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 605 χειρογράφου τῆς ἐνταῦθα βιβλιοθήκης τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου ὑπὸ λογίου φίλου, διωρθώθη ἐν τοῖς πλείστοις· ἐγὼ ἐπέστησα προσοχὴν εἰς τὴν σημείωσιν τοῦ χρόνου τῆς ἀπολύσεως τοῦ γράμματος, ἤτοι τοῦ 1663, ὡς ἔτους συστάσεως τοῦ ἐπιστημονικοῦ τμήματος τῆς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας· ἐκδίδωμι δὲ τοῦτο καὶ διότι τὸ ἀρχαιότερόν ἐστιν ἐξ ὧν γινώσκω πατριαρχικῶν γραμμάτων περὶ σχολείων ἐν γένει, καὶ διότι ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ πείθει πάντα ἐπιπόλαιον καὶ ἡμιμαθῆ ἐπικριτήν μου ὅτι πάντα τὰ περὶ τούτου ὑπ' ἐμοῦ γραφέντα πρὸ δεκαετίας ἐν τοῖς *Χρονικοῖς τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας* ἦσαν ἀκριβέστατα, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ τὰ περὶ τῆς μεγάλης ταύτης Σχολῆς, ἅτινα καὶ δημοσίᾳ ὑποστηρίζω ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ ἢ ἐν δευτέρᾳ ἐκδόσει τῶν Χρονικῶν τούτων.

Ὁ ἀναγνώστης εὐαρεστηθήτω 'να τείνῃ προσοχὴν εἰς τὸν δωδακάριθμον ἑσμὸν τῶν μαθητῶν, ἀναμιμνήσκοντα τοὺς βοηθοὺς τοῦ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς *οἰκουμενικοῦ διδασκάλου*, καὶ εἰς τὴν μαρτυρίαν τῆς ὑπάρξεως διδασκάλων τοῦ ἐπιστημονικοῦ τμήματος τῆς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας πλειόνων τῶν δύο· τὸ πατριαρχικὸν τοῦτο γράμμα διδάσκει πολλὰ τὸν δυνάμενον καὶ θέλοντα 'να μάθῃ· ἔχει δ' οὕτω:

† **Διονύσιος ἐλέῳ Θεοῦ,** κτλ.

Ἦκει μὲν εἰς ἀνθρώπους θεόθεν πολλά, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀγαθά, σοφίας δὲ καὶ τῆς κατὰ γνῶσιν ἀρετῆς κρεῖττον οὐδέν, οὔτε ἦκει οὐθ' ἥξει πώποτε, ὡς τις τῶν ἐπισήμων ἔφη σοφῶν· ἔστι μὲν γάρ, ὡς λέγει, τῆς θείας οὐσίας εἰκὼν τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ Θεῷ μὲν εἰς τὸ γινώσκειν ἡ φύσις ἀρκεῖ, ἀνθρώπῳ δὲ ἀπὸ σοφίας ἡ ἐξομοίωσις γίνεται, καὶ προσπορίζεται μὲν τὸ τῆς εἰκόνος τελειωτικὸν δι' αὐτῆς, διακρίνεται δὲ ταύτῃ καὶ μόνῃ τῶν θηρίων ὁ ἄνθρωπος· τῷ γὰρ εἰδέναι καὶ ὅλως τῷ γνωστικῷ τρόπῳ, φασὶν οἱ σοφοί, Θεὸν ἀνθρώπου, καὶ ἀνθρώπους διαφέρειν θηρίων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο σοφὸς οἰκεῖος Θεῷ, ὅτι πειρᾶται συνεγγὺς εἶναι τῇ γνώσει· καὶ περὶ νόησιν πραγματεύεται, ᾗ τὸ θεῖον οὐσίωται, καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς ἡ σοφία θειότατον χρῆμα, καὶ οἷον οὐδὲν ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων συνέστηκεν, ὅθεν καὶ ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς τιμιωτέρα τῶν πολυτελῶν λίθων κρίνεται, ὥστε οὐδὲν τῶν ἐν ἀνθρώποις τιμίων ἀντάξιον εἶναι ταύτης, διδασκούσης δικαιοσύνην καὶ φρόνησιν, ὑφ' ὧν πᾶσα ἀρετὴ περιέχεται, καὶ ἧς οὔποτε κατισχύσει κακία. Ἀλλ' ὅσον αὐτῆς τὸ ἐξαίρετον, καὶ τὸ ἐπὶ πᾶσιν ἀναγκαῖον, τοσοῦτον ἐν τοῖς δε τοῖς καιροῖς ὑπὸ τῶν πολλῶν κατημελήθη, μὴ αἰσθανομένων τὴν ἀπὸ τῆς στερήσεως ταύτης προσγινομένην τῷ ἀνθρωπίνῳ εἴδει ἀβελτηρίαν καὶ ἀχρηστότητα. Δῆλον δέ· τρόπῳ τινὶ θαυμασίῳ καὶ οἱονεὶ οἰκονομίᾳ ἀρρήτῳ, ὁ χρησιμώτατος ἐν ἄρχουσι κὺρ Μανουήλ, ἀπὸ Καστορίας ἕλκων τὸ γένος, καὶ ἐν τῇδε τῇ βασιλευούσῃ συνῳκισμένος, πολλῶν καὶ ἄλλων ἀξιωθεὶς παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν,

ἔγνωκε δεῖν ἀπαρχάς οἱονεί τινας τῇ πολυεράστῳ ταύτῃ παιδείᾳ (δι' ἧς ὁμοίωσις Θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ) καὶ δι' αὐτῆς τῷ εὐεργέτῃ αὐτοῦ Θεῷ ἀπὸ τῶν προσόντων αὐτῷ ἀγαθῶν ἀναθέσαι ἀνάρρυσίν τινα, καὶ οἱονεὶ ζωπυρίαν ἀοίδιμον, εἴτε ἀπὸ Θεοῦ ἐμπνευσθείς, εἴτε ἀπὸ τῆς αὐτοῦ φύσεως ὁδηγηθείς, εἴτε καὶ ὑπὸ τῆς τῶν συνόντων αὐτῷ ἀγαθῶν ἀνδρῶν προτροπῆς ποδηγετηθείς, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον ἀπὸ μηχανῆς Θεὸς φανείς τῇ εὑρισκομένῃ ἐνταῦθα τῶν χριστιανῶν πολιτείᾳ, ὥστε ἀκαδημίαν συστῆσαι καὶ σχολὴν κοινὴν πρυτανεῦσαι τοῖς πᾶσιν, ἰδίοις αὐτοῦ ἀναλώμασιν, ἐπὶ τὸ προσέρχεσθαι ἐν αὐτῇ τὸν βουλόμενον τὰ τῆς παιδείας ὄργια μυηθῆναι, ἐξαιρέτως δὲ δώδεκα παῖδας τῶν εὐφυεστέρων τῇ σχολῇ παραμένειν, προσέχειν τε τῇ σπουδῇ, ἀρξαμένους ἀπὸ τῆς κυκλοπαιδείας καὶ προϊόντας ἐπὶ τὰ τέλεια τῶν μαθημάτων, καὶ καρποῦσθαι πάντα τὰ ἀναγκαῖα, πρός τε τροφὴν καὶ ἐνδύματα τῶν δώδεκα ἐκείνων μαθητῶν προσπορίζεσθαι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐφ' ᾧ οἱ τῶν ἀπορούντων παῖδες τὰ κοινὰ ἐκμανθάνοιεν γράμματα, κἀκεῖθεν ἐπὶ τὰ μαθήματα προχωροῖεν, ὅσοι εὐφυέστεροι τούτων καὶ τὸν τῶν δώδεκα ἀριθμὸν ἀποπληροῖεν ἐν αὐτῇ τῇ ἱερᾷ σχολῇ, καὶ τούτους διδάσκεσθαι ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ ἐξεμελέτησε, καὶ τὸν διδάσκοντα τὰ κοινὰ τούτοις γράμματα ἰδίως ἐξεμισθώσατο, ναὶ μὴν καὶ περιστάσεις τινὰς συμβαλλομένας τῇ ἱερᾷ ταύτῃ σχολῇ καὶ τοῖς καθηγηταῖς τε καὶ σχολασταῖς κοινῇ ψήφῳ τῶν ἐγκρίτων καὶ [σπουδαίων] ἐξέθετο, αἳ κεφαλαιωδῶς ἐν τῷ κατὰ ταύτην τὴν σχολὴν κώδηκι ἐνεγράφησάν τε καὶ ὑπεγεγράφεισαν. Ὧν πρῶτον καὶ τῇ τάξει καὶ τῇ δυνάμει τὸ τοὺς διδάξοντας τὴν κατὰ κυκλοπαιδείαν παίδευσιν καὶ τῶν τελευταίων μαθημά-

των τὴν ἔκθεσιν εὐσεβεῖς εἶναι καὶ τοῖς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας προσέχοντας δόγμασι, καὶ τὰ πατρῷα ταύτης ἤθη πᾶσι πρεσβεύοντας, καὶ μήτε διὰ τερατολογίαν, παπολατρεῖν, διὰ σκιολατρίαν[1] καλβινολουτεροφρονεῖν, ἀλλὰ βασιλικὴν ὁδὸν ὀρθοδόξους εἶναι βαδίζοντας, ἐφ' ᾧ μὴ ὑπούλως τὸ ἀπὸ τῶν τοιούτων αἱρέσεων μῦσος τοῖς φοιτῶσι προστρίβοιεν, ἀλλὰ σπέρματα εὐσεβείας ὀρθῶς καὶ ἀδόλως ταῖς ψυχαῖς τούτων ἀποθησαυρίζοιεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν τὰ κοινὰ διδάσκοντα γράμματα δεδοκιμασμένον εἶναι δεῖν ἐν ὀρθότητι ὑπολήψεως· ὡσαύτως καὶ τοὺς προσφοιτῶντας τῇ ἱερᾷ σχολῇ μαθητὰς ἐξεταστέον, τὴν τῶν ἠθῶν αὐτῶν δηλονότι διαβίωσιν, ἐφ' ᾧ μὴ τὸ πολύτιμον μῦρον σαθροῖς ἀγγείοις καταπίθεσθαι· τὴν δὲ ἐκλογὴν τῶν ἀναπληρούντων τὸν δωδεκαδικὸν ἀριθμὸν τῶν νέων σχολαστῶν, ὡς εἶναι εὐφυεῖς καὶ συγγλώττους, παρίημι ὡς διάδηλον πᾶσιν. Ὁ δὲ δεύτερον μέν, ἀλλὰ καὶ τοῦ πρώτου συστατικόν, ἐκεῖνο καὶ μάλα τῶν ἀναγκαιοτάτων εἰπεῖν· ὅτι τέσσαράς τινας ἐκλέγεσθαι κατ' ἔτος ἀπὸ τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ ἐπισήμων, φρονήσει, παιδείᾳ, ἐπιμελείᾳ, πρόσθες, εἰ βούλει, καὶ πλούτῳ, πρὸς τὸ ἐπισκέπτεσθαι πάντα τὰ τῆς σχολῆς χρειώδη καὶ ἀναγκαῖα, τήν τε τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν ἐκλογήν, καὶ τ' ἄλλα τὰ περὶ τὸν μισθὸν τούτων, δηλονότι περὶ τροφῶν τε καὶ ἐνδυμάτων, ὅπως μὴ ὑποσπανίζοντός τινος τούτων, κολόβωσίς τις τῇ τελειότητι τοῦ μουσείου προστρίβοιτο. Τρίτον, ταῖς πρεσβείαις τῆς Ὑπεράγνου καὶ Παναμώμου Θεομήτορος, πρὸς τὸν αὐτῆς Υἱὸν καὶ Σωτῆρα τὴν ἐλπίδα πᾶσαν ἀνατιθέμενον, ἐπὶ συστάσει τοῦ θειοτάτου καὶ ἐξαιρέτου τουτουὶ

1) Ἀκατάληπτον ἡγοῦμαι τὸ χωρίον.

ἔργου, κατὰ τὴν πανσεβάσμιον ἡμέραν, ἐν ᾗ τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν εὐαγγέλια ἐγεγόνει, ἑορτὴν συνιστᾶναι κοινῇ τῶν τε σχολαζόντων καὶ τῶν τῆς σχολῆς ταύτης ἀδελφῶν καὶ ἐπιτρόπων, καὶ τῶν ἄλλων ἐπισήμων τῆς πολιτείας ἀρχόντων, καὶ τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας τελουμένης ἐν τῷ κατὰ τὸ Μετόχιον τοῦ Ἁγίου Τάφου ναῷ τοῦ μεγαλομάρτυρος ἁγίου Γεωργίου (ἐν ᾧ ἥ τε εἰκὼν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἵδρυται, καὶ τὸ παγκάριον ἐστήρικται) ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς πατριαρχευόντων, κοινῶς δεήσεις ἐκτελεῖν τῇ τε Πανάγνῳ Θεομήτορι καὶ τῷ Υἱῷ αὐτῆς καὶ Σωτῆρι Θεῷ ἡμῶν ἐπὶ συντηρήσει τῆς ἱερᾶς ταύτης σχολῆς, ἀδελφάτον τε ῥητὸν παρέχειν τῷ κατασκευασθέντι παγκαρίῳ τοὺς ἀδελφοὺς τῆς σχολῆς, σημεῖον τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ στέρξεως πρὸς αὐτήν· τὰ δὲ κατὰ μέρος συμβαλλόμενα ταύτῃ, ὡς προείρηται, ἕκαστα εἰδικῶς ἐν τῷ κώδηκι ἀναγέγραπται. Τέταρτον, τοὺς καθηγητὰς τῶν μαθημάτων καὶ τοὺς ἀκροατὰς τούτων ἀπονέμειν τοῖς κατὰ καιροὺς παναγιωτάτοις πατριάρχαις Κωνσταντινουπόλεως, ὡσαύτως καὶ τοῖς μακαριωτάτοις πατριάρχαις Ἱεροσολύμων, τὴν προσήκουσαν εὐλάβειαν, εὐπείθειαν καὶ ὑποταγήν, καὶ τοὺς πατριάρχας πρὸς τὸ ἀγαπᾶν τοὺς τῆς σχολῆς διδασκάλους, καὶ ὑπερασπίζεσθαι τούτων ἐν καιρῷ ἀνάγκης, καὶ ἐπισκέπτεσθαι τοὺς ἀκροατὰς (εἰ δυνατὸν συνεχέστερον, εἰ δὲ μὴ ἅπαξ γοῦν τοῦ ἐνιαυτοῦ) καὶ τεκμηρίου χάριν τῆς πρὸς τὴν ἱερὰν σχολὴν εὐλαβείας, ἀποδημοῦντός τινος τῶν ἐν τῷ φροντιστηρίῳ διδασκάλων ἢ μαθητῶν, ἱερωμένων ἢ μοναχῶν, μηδὲν τῆς ἐκείνου περιουσίας λαμβάνειν, ἀλλὰ ἀφιέναι τοῖς τοῦ φροντιστηρίου ἐπιτρόποις, ἐπὶ αὐξήσει τῶν προσόντων αὐτῷ εἰσοδημάτων, καὶ μὴ ἐξεῖναι τούτοις, τοῖς ἐπιτρόποις δηλονότι,

καινοτομεῖν τι τῶν διορισθέντων κεφαλαίων κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, ἀλλ' εἴ τις χρεία τοιαύτη παρεμπέσοι, κοινῇ ψήφῳ τῶν ἐπισήμων τῆς ἀδελφότητος καὶ τοῦ κατὰ καιροὺς πατριάρχου, τὴν μεταβολὴν δοκιμάζεσθαι, καὶ τ' ἄλλα ὡσαύτως φυλάττεσθαι ἀμετάτρεπτα· ἃ δὴ πάντα τὰ ἐν τῷ ἱερῷ κώδηκι τῆς ἱερᾶς σχολῆς ὡς εὐλογώτατα δοκιμασθέντα, καὶ γνώμαις πάντων τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν συγκροτηθέντα, ἐζητήθη καὶ γράμμασι σιγιλλιώδεσι καὶ χρυσοβούλλοις ἐπικυρωθῆναι κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Τούτου χάριν ἡ μετριότης ἡμῶν, γνώμῃ καὶ τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κὺρ Νεκταρίου καὶ τῆς περὶ αὐτὴν ἱερᾶς τῶν ἀρχιερέων συνόδου καὶ ὑπερτίμων ὁμοῦ πάντων ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν αὐτῆς ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, γράφει ἐπιβεβαιοῦσα καὶ ἐπικυροῦσα τὴν σύστασιν τῆς ἱερᾶς ταύτης σχολῆς, καὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν περιστατικῶν πάντων αὐτῆς κεφαλαιωδῶς ἐγγραφέντων ἐν τῷ ἱερῷ ταύτης κώδηκι, καὶ καταστρωθέντων μετὰ πολλῆς ἐρεύνης καὶ ἀκριβείας, καὶ ἐν ἁγίῳ ἀποφαίνεται Πνεύματι ἵνα, τῆς ἱερᾶς ταύτης σχολῆς, ὡς συγκροτηθείσης ὑπὸ τοῦ ῥηθέντος χρησιμωτάτου ἄρχοντος κὺρ Μανουὴλ, τοῦ κατὰ Πνεῦμα υἱοῦ ἀγαπητοῦ, ἐπ' ὠφελείᾳ παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, καὶ ἐπιδόσει τῆς κατὰ ψυχὴν τελειότητος καὶ τῆς ἱερᾶς τῶν μαθημάτων παιδείας, τῇ κοινῇ ψήφῳ τῶν κατ' ἀρετὴν προεχόντων τῆς πολιτείας ταύτης, μενούσης τῷ τοῦ Θεοῦ ἐλέει, ἕως οὗ ὁ ἥλιος τὸν ἴδιον διατρέχει κύκλον, ὑπερκειμένης πάσης ἐπηρείας φθόνου, ταῖς πρεσβείαις τῆς ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας, φυλαττομένων καὶ σωζομένων τῶν διορισθέντων πάντων κεφαλαιωδῶς, καὶ ἐγγραφέντων τῷ ἱερῷ τῆς σχολῆς

ταύτης κώδηκι, τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν κατ' ἔτος ἀποκαθισταμένων ἐπιτρόπων ἐν αὐτῇ, ὅστις τῶν πάντων ἢ τοῦ ἱεροῦ καταλόγου, ἢ τῆς κοσμικῆς πολιτείας, τρόπῳ πανούργῳ καὶ ἤθει ὑπούλῳ δι' ἐθελοκακίαν, ἢ τῷ τοῦ φθόνου πάθει, ἢ σατανικῷ τινι μίσει κινούμενος, δοκιμάσει ἀνατροπήν τινα τῶν τῆς ἱερᾶς ταύτης σχολῆς περιστατικῶν μηχανήσασθαι, ἢ κατὰ μέρος, ἢ κατὰ τὸ ὅλον, ἢ ἄλλην τινὰ ἐπιβουλὴν διανοηθείη κατὰ τοῦ θεσπεσίου τουτουὶ ἔργου, ὁ τοιοῦτος ὡς πολέμιος καὶ ἐναντίος τῆς κοινῆς πάντων ὠφελείας καὶ [ἀλλότριος] τῷ Θεῷ, ἀφ' οὗ τὸ τοιοῦτον εὐεργέτημα ὡς ἀνθρώπους ἥκει, ἀποκήρυκτος εἴη πάσης χριστιανικῆς ὁμηγύρεως, καὶ ὑπὸ ἀφορισμὸν αἰώνιον τῆς παναγίας, καὶ ὁμοουσίου, καὶ ζωοποιοῦ, καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, τοῦ ἑνὸς τῇ φύσει μόνου Θεοῦ, καὶ ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπόδικος. Ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ τὸ παρὸν σιγιλλιῶδες ἡμέτερον πατριαρχικὸν χρυσόβουλλον γράμμα, γραφὲν ἐν μεμβράναις, ἐπεδόθη τῇ ἱερᾷ ταύτῃ σχολῇ, εἰς μόνιμον καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν.

Ἐν ἔτει ᾳχξγ'. Μηνὶ Ἰουνίῳ, Ἰνδικτιῶνος Α'.

† Διονύσιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Νεκτάριος ἐλέῳ Θεοῦ πατριάρχης τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ πάσης Παλαιστίνης.

B'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙΩι ΣΧΟΛΗΣ

Ἐν τῇ σελίδι 24 καὶ στίχῳ 25 γίνεται μνεία τις τῶν λιτῶν πόρων τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ σχολῆς· πρὸς μαρτυρίαν τῶν γραφομένων ἐκδίδωμι τὸ κείμενον τοῦ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ σιγιλλίου, δι' οὗ Καλλίνικος ὁ ἀπὸ Νικαίας ἐμπεδοῖ τὰ τῆς σχολῆς ἔσοδα, γράφων ἐν λεπτομερείᾳ, ὡς εἴθιστο τῷ τότε χρόνῳ καὶ τῇ τότε γενεᾷ. Ἀπὸ τοῦ σιγιλλίου τούτου ἀναμανθάνομεν ὅτι ἡ κοινότης τῶν ὀρθοδόξων ὁμογενῶν τοῦ Σταυροδρομίου εἶχεν ὡρισμένον πρὸς διδασκαλίαν τῶν παίδων ἴδιον οἶκον, ᾠκοδομημένον πρὸ τοῦ 1804. Αὐτόθι εἰκάζω ὅτι ἐλειτούργει στοιχειώδης τις σχολή. Περὶ δὲ τῆς ὁμογενοῦς ὀρθοδόξου κοινότητος τοῦ Σταυροδρομίου, ὑφισταμένης αὐτόθι καὶ πρὸ τοῦ 1600, ἔγραψα βραχυτάτην ὑπόμνησιν, ἐκδεδομένην ἐν τοῖς φύλλοις τοῦ « Ἀνατολικοῦ Ἀστέρος » τῆς 24, 25 καὶ 27 σεπτεμβρίου τοῦ παρόντος ἔτους 1893. ἐν ᾗ καὶ δύο σχετικὰ γράμματα ἐξέδωκα, τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Τιμοθέου Β' (1615) καὶ Καλλινίκου Ε' (1805).

Τὸ σιγίλλιον ἔστι τόδε :

Καλλίνικος ἐλέῳ Θεοῦ κτλ.

† Πολλοῖς τοῖς ἔξω σοφοῖς, καὶ τοῖς πνευματοφόροις ἱεροῖς πατράσιν ἡμῶν διατεθρύλληται ὅσα καὶ οἷα τὰ τῆς παιδείας ἀγαθά· αὕτη καὶ γὰρ ἡμῖν τὴν τοῦ ἀγα-

θοῦ καὶ φαύλου διάκρισιν περιποιεῖ, τὰ μὲν ἐλέσθαι, τὰ δὲ φυγεῖν παραινοῦσα· ὑπ' αὐτῆς τὰ ἤθη κοσμούμενα ἐπαινετοὺς ἡμᾶς αὐτοὺς παριστάνουσιν· αὕτη πῶς οἰκονομητέον, πῶς πολιτικοῖς χρηστέον πράγμασι καὶ μυρία ἄλλα συμφέροντα τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ ἐκδιδάσκει τοὺς μετειληφότας, καὶ τῇ ψυχῇ οἷον κάλλιστον περιτίθησι τὸν κόσμον, καὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας αὐτῇ περιποιοῦσα, καὶ τὸν ἄνθρωπον, ἢ δυνατόν, ὅμοιον Θεῷ ἀποφαίνουσα. Διὰ ταῦτα καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλη Ἐκκλησία, ὅπου ἂν κατίδοι σχολὰς συνισταμένας πρὸς διδασκαλίαν τοῦ τοιούτου θεοσδότου τῳόντι χρήματος, καὶ τῆς παρ' αὐτῆς ἐπικουρίας δεομένας εἰς διαμονήν, προθύμως πάνυ ἐπιδαψιλεύεται αὐταῖς τὴν ἀντίληψιν. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν ἐν τῇ κατὰ τὸ Πέγιογλου Πέραν τῆς πόλεως ἐκκλησίᾳ καὶ ἐνορίᾳ τῶν ἐνδόξων Εἰσοδίων τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ἐντὸς τοῦ Παρμακαπίου ᾠκοδόμηται ἔκπαλαι οἶκος διὰ δαπάνης τῶν ἐκεῖ εὐσεβῶν ἐνοριτῶν καὶ φιλοκάλων χριστιανῶν, καὶ κοινῆς συνδρομῆς καὶ ἐπιμελείας, διωρίσθη εἶναι καὶ λέγεσθαι κοινὸν σχολεῖον τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, καὶ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας γραμμάτων, ἐπὶ τῷ διδάσκειν, οἰκοῦντας ἐν αὐτῷ, τόν τε διδάσκαλον τῶν ἑλληνικῶν, καὶ τὸν παιδαγωγόν, καὶ ἐκπαιδεύειν τοὺς προσερχομένους καὶ φοιτῶντας μαθητάς, καὶ οὕτω χάριν προικὸς ἀφιερώθησαν οἱ οἶκοι, καὶ ἀπεδείχθησαν κοινὰ σχολεῖα παρὰ τῶν ἐνοριτῶν τοῦ Πέγιογλου φιλογενῶν καὶ φιλομούσων, προσαφιερωσάντων καὶ ἀναθεμένων αὐτοῖς καὶ βιβλιοθήκην καὶ ὅσα χρειώδη καὶ ἀναγκαῖα, οἷον πακιρικὰ καὶ ἄλλα, καταγραφέντα ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι· διὰ σπουδῆς δὲ καὶ ἀόκνου ἐπιμελείας τῶν αὐτῶν εὐλογημένων ἐνοριτῶν, καὶ ἄλλων εὐσεβῶν

τοῦ αὐτοῦ ἐχομένων ζήλου, διωρίσθησαν δίδοσθαι εἰς αὐτὰς τὰς σχολὰς ἐτήσια, καὶ μηνιαῖα, καὶ προσφέρεσθαι λόγῳ βοηθείας, ἐκ μὲν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τῶν Ποστανίων καθ' ἕκαστον μῆνα γρόσια τὸν ἀριθμὸν δέκα, ἐκ δὲ τῆς Παναγίας τῶν Καρατιανῶν ὡσαύτως δέκα, καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου πέντε, ἐκ δὲ τῆς Ἐλπίδος τῆς ἐν τῷ Κοντοσκάλι τῆς βασιλευούσης ταύτης τῶν πόλεων κατ' ἔτος γρόσια ἑβδομήκοντα πέντε, ἐκ τῆς ἁγίας Κυριακῆς τῆς κατὰ τὸ Κούμ-καπί ἐτησίως τριάκοντα, ἐκ τοῦ ἁγίου Νικολάου τῆς Ἁγίας ἐτησίως πεντήκοντα, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς εὐλογημένων ρουφετίων προσφέρεσθαι καὶ δίδοσθαι, ἤτοι ἀπὸ τοῦ κουτίου τοῦ ἐν τῷ Ζιντὰν καπουσὶ τοῦ εὐλογημένου ρουφετίου τῶν ἀμπατζίδων γρόσια ἑξήκοντα, ἀπὸ δὲ τοῦ εὐλογημένου ρουφετίου τῶν φερμελετζίδων τῶν ἐν Γαλατᾷ ἑκατὸν εἴκοσι, ἀπὸ τοῦ εὐλογημένου ρουφετίου τῶν καπήλων τοῦ Γαλατᾶ κατὰ μῆνα γρόσια πέντε, ἀπὸ τῶν μπογιατζίδων τῶν ἐν Γαλατᾷ ἐτήσιον δώδεκα, καὶ παρὰ τοῦ κὺρ Κωνσταντίνου τοῦ ἐν τῷ Χαβιαροχανίῳ κατὰ μῆνα γρόσια πέντε, ἀπὸ τοῦ εὐλογημένου ρουφετίου τῶν ἀμπατζίδων τοῦ Γαλατᾶ ἐτήσιον γρόσια πεντήκοντα, ἀπὸ τῶν πογιατζίδων τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἐτησίως γρόσια εἴκοσι, ἀπὸ τῶν τουζλατζίδων ἐτήσιον γρόσια πέντε, ὡσαύτως δὲ δίδοσθαι κατὰ μῆνα εἰς τὰς εἰρημένας δύο σχολὰς δεκαοκτὼ γρόσια ἐκ τοῦ ἑνὸς γεδικίου τοῦ καπηλείου Μικροῦ Ἀϊναλὶ (;) τοῦ ἐν τῷ Γαλατᾷ, ὅπερ ἀφιέρωται αὐταῖς ἀπὸ ἐλέους φιλογενῶν τινων καὶ φιλοκάλων εὐσεβῶν, ἀφιερώθη δὲ καὶ ἓν μούλκιον γκιαργκήριον ἐργαστήριον φερμελετζίδικον κείμενον ἐν τῷ Καρὰ-κιοϊ εἰς τὴν σειρὰν τῶν φερμελετζίδικων ἐργαστηρίων, καὶ ἔχον ἐκ μὲν τοῦ ἑνὸς μέ-

ρους τὸ ἐργαστήριον τοῦ Γεωργίου Κώου, ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου τοῦ Νικολάου Τηνιακοῦ, καὶ προσηρμόσθη ἀνατεθὲν ταῖς εἰρημέναις δύο σχολαῖς παρ' αὐτοῦ τοῦ εὐλογημένου ρουφετίου τῶν φερμελετζίδων, ἐξ οὗ διωρίσθη δίδοσθαι αὐταῖς καὶ ἐτήσιον γρόσια πεντήκοντα. Τούτων τοίνυν οὕτω θεοφιλῶς ἀφιερωθέντων, πρὸς βοήθειαν καὶ ἀρίστην οἰκονομίαν αὐτῶν τῶν δύω συσταθεισῶν σχολῶν, ἐγένετο κοινὴ συμφωνία μεταξὺ τῶν ἐνοριτῶν τοῦ Πέγιογλου ὁμογενῶν εὐσεβῶν μετὰ τῶν χριστιανῶν τοῦ εὐλογημένου ρουφετίου καὶ συστήματος τῶν ἐν τῷ Γαλατᾷ φερμελετζίδων, καὶ συνθήκη ἀπαράτρεπτος καὶ ἀπαράβατος διὰ κοινῶν ἐνυπογράφων αὐτῶν ἀμφοτέρων γραμμάτων, ὅπως τὴν φροντίδα καὶ ἐπιστασίαν τῶν εἰρημένων δύω σχολείων καὶ τὴν εἰς τὸ ἑξῆς ἀρίστην διοίκησιν αὐτῶν ἀναλάβωσιν οἱ εὐλογημένοι χριστιανοὶ τοῦ ρουφετίου τῶν φερμελετζίδων, καὶ ἐπιστατοῦντες φιλοθέῳ σπουδῇ ἐπιμελῶνται τῆς πιστῆς αὐτῶν οἰκονομίας, καὶ τῆς ἀόκνου παραδόσεως τῶν διδασκάλων, καὶ τῆς ἐπιδόσεως τῶν ἐν αὐτοῖς ἔρωτι παιδείας φοιτώντων μαθητῶν, οἵτινες καὶ κατὰ τὰς ἐγγράφους πρὸς ἀλλήλους συμφωνίας καὶ τὰς μετ' εὐχῶν ἐκκλησιαστικῶν γενομένας πρὸς αὐτοὺς προτροπάς, ἐδέξαντο εὐπειθῶς καὶ προθύμως τὴν ἀφιερωθεῖσαν αὐτοῖς προστασίαν καὶ φροντίδα, καὶ τὴν ἐμπιστευθεῖσαν τῷ εὐλογημένῳ αὐτῶν ρουφετίῳ ἐπιμελῆ οἰκονομίαν περὶ τὰ δύω ταῦτα κοινὰ σχολεῖα, ὑποσχόμενοι ἐν ἀνεπιστρόφῳ λογισμῷ καὶ γνώμῃ ἀμεταθέτῳ, ὅσα ἂν προσδαπανηθῶσιν εἰς τὰς χρείας αὐτῶν ἔξοδα πλείω δηλαδὴ τῶν ἀπηριθμημένων ἀνωτέρω εἰσοδημάτων ἐτησίως, καὶ μηνιαίων, καὶ ἄλλων κυρίων, ἢ τυχηρῶν, ταῦτα καταβάλλειν ἐξ ἰδίων αὐτῶν, καὶ διδόναι πρὸς ἀναπλήρωσιν προθύμως, χω-

ρὶς τοῦ ἀπαιτεῖν ὅλως παρὰ τῶν ἐν τῷ Πέγιογλου ἐνοριτῶν προκρίτων καὶ τῶν λοιπῶν ἐκεῖ εὐλογημένων χριστιανῶν οὐδέν, μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ λεπτοῦ, ἀλλ' ὡς ἀναγραφόμενοι κτίτορες καὶ διοικηταὶ αὐτῶν τῶν δύω κοινῶν σχολείων, καὶ ἅπαξ ἐμπιστευθέντες καὶ ἀναζωσάμενοι τὴν προστασίαν αὐτῶν καὶ κηδεμονίαν, ὀφείλουσιν ὑπεραγωνίζεσθαι καὶ κοπιᾷν ὑπὲρ τῆς συστάσεως αὐτῶν καὶ διαμονῆς, καὶ φροντίζειν ἵνα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐκτελῆται δι' ἱεροῦ συλλειτούργου μία ἀρτοκλασία εἰς μνημόσυνον τῶν ὀνομάτων τοῦ τε ἐσναφίου αὐτῶν ὡς κτιτόρων, καὶ πάντων τῶν λοιπῶν εὐλογημένων χριστιανῶν τῶν εὐσεβῶς συμπραξαμένων, καὶ θεοφιλῶς βοηθούντων ταῖς δύο ταύταις κοιναῖς σχολαῖς, καὶ τοῦτο ποιεῖν ἀπαρατρέπτως, καὶ διενεργεῖν, ἅτε δὴ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἀφιερωθείσης ὡς ἐκ μέρους τῶν εἰρημένων δύω σχολῶν μιᾶς ἱερᾶς εἰκόνος τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν μετὰ μιᾶς ἀργυρᾶς κανδήλας ἐν τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τῶν ἐνδόξων Εἰσοδίων τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, ὅπου ἔχει ἐκτελεῖσθαι τὸ ἐτήσιον τοῦτο ἱερὸν μνημόσυνον ὡς διείληπται. Ταῦτα ὑπέσχοντο προθύμως διατηρήσειν, καὶ ἀπαραβάτως διενεργεῖν, καὶ ταύτας τὰς συμφωνίας αὐτῶν καὶ ὑποσχέσεις εὐχαρίστως ἀποδεξάμενοι πάντες οἱ ἐνορῖται τοῦ Πέγιογλου εὐλογημένοι χριστιανοὶ ὡμολόγησαν αὐτοῖς, ὡς εἰκός, μεγάλας τὰς χάριτας, τιμήσαντες φιλαδέλφως τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν γνώμην, καὶ φιλογενῆ διάθεσιν, καὶ ὡμολόγησαν ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἐνοχλῆσαι ποτέ, καὶ ἐπηρεάσαι αὐτοὺς καθ' οἱονδήτινα τρόπον, ἢ ἀφαιρέσαι τὰς δύω ταύτας σχολὰς ἀπὸ τοῦ ρουφετίου αὐτῶν, καὶ ἀποξενῶσαι τῆς θεοφιλοῦς αὐτῶν ταύτης προστασίας καὶ διοικήσεως, ἢ ὅλως μετακινῆσαι

αὐτάς, καὶ μετατοπίσαι ἐκ τοῦ τόπου,ἐφ' οὗ ἤδη ἐθεμελιώθησαν, ἅτε δὴ καὶ τῶν εἰρημένων φερμελετζίδων τὰ αὐτὰ ὑπισχνουμένων περὶ τῆς ἀδιασείστου, καὶ ἀμετακινήτου αὐτῶν διαμονῆς ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ· ἔχουσι δὲ κατ' ἔτος διορίζεσθαι ἐκ τοῦ εὐλογημένου τούτου ρουφετίου τῶν φερμελετζίδων ἐπίτροποι δύω, ὁ εἷς καψιμάλης, καὶ ὁ ἕτερος γραμματικός, καὶ εἷς ἕτερος σὺν αὐτοῖς τρίτος παρὰ τῶν ἐνοριτῶν τοῦ Πέγιογλου χριστιανῶν ὁ μᾶλλον δόκιμος, καὶ πιστός, καὶ ἄξιος τῆς τοιαύτης διοικήσεως, οὓς δέον ἐκλέγεσθαι καὶ ψηφίζεσθαι κοινῇ γνώμῃ εἰς ἀρίστην καὶ πιστὴν οἰκονομίαν ἀμφοτέρων τῶν σχολῶν. Ταύτας γοῦν τὰς ἐγγράφους συνθήκας αὐτῶν καὶ ὑποσχέσεις ἀνενεγκόντες πρὸς ἡμᾶς τε καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς ἱερὰν ἀδελφότητα,ἐζήτησαν συμφώνως τε καὶ κοινῶς ἐπικυρωθῆναι διὰ πατριαρχικοῦ ἡμῶν καὶ συνοδικοῦ σιγιλλιώδους ἐν μεμβράναις γράμματος πρὸς ἀσφαλῆ μονιμότητα, καὶ ἀπαράτρεπτον ἰσχύν, καὶ αἰωνίαν ὡς εἰπεῖν σύστασιν καὶ διάρκειαν τῶν συσταθέντων ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐγερθέντων εἰρημένων δύο σχολείων. Καὶ δὴ τὴν αἴτησιν αὐτῶν παραδεῖν μὴ ἔχοντες, ἅτε δὴ τὸ διάπυρον τοῦ πόθου αὐτῶν περὶ τὰ κοινωφελῆ καὶ πρὸς αὔξησιν, πρόοδόν τε καὶ προκοπὴν τῶν ὁμογενῶν συντείνοντα παριστῶσαν, καὶ ἀριδήλως ἐμφαίνουσαν, ἔγνωμεν ἐπινεῦσαι ταῖς θερμαῖς αὐτῶν παρακλήσεσιν, ἐφ' οἷς κοινῶς τε καὶ συνοδικῶς θαυμάσαντες αὐτοὺς τῆς φιλογενείας, καὶ ἀγασάμενοι, καὶ εὐχαῖς ἐγκαρδίοις ἐπευλογήσαντες αὐτούς, καὶ ταῖς προσηκούσαις εὐφημίαις τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καταστέψαντες, γράφοντες ἀποφαινόμεθα μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα αἱ ῥηθεῖσαι δύω συσταθεῖσαι κοι-

ναὶ σχολαί, ἡ μία τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, καὶ ἡ ἑτέρα τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας γραμμάτων, αἱ ἐντὸς τοῦ Παρμακαπίου τοῦ Πέγιογλου ὑπάρχουσαι κοιναὶ πατριαρχικαὶ καὶ λέγωνται καὶ γνωρίζωνται, ἀνατεθειμέναι τῇ διοικήσει καὶ προστασίᾳ, καὶ ἀόκνῳ σπουδῇ, καὶ φιλοθέῳ ἐπιμελείᾳ τοῦ εὐλογημένου ρουφετίου τῶν ἐν τῷ Γαλατᾷ φερμελετζίδων, καὶ τὰ μὲν ἀφιερωθέντα πρὸς αὐτὰς λόγῳ προικὸς βιβλία, πακιρικὰ καὶ ἄλλα χρειώδη καταγεγραμμένα ὄντα ἐν τῷ κώδικι αὐτῶν, ὡσαύτως καὶ τὰ παρὰ τῶν φιλελεημόνων καὶ εὐσεβῶν ἐτήσια καὶ μηνιαῖα ἐλέῃ ὀνομαστὶ ποσοτικῶς ἀνωτέρω καταγραφέντα, ἔχωσι μένειν ἀνεκποίητα καὶ ἀναφαίρετα, ἀναντιρρήτως δηλονότι καὶ ἀνελλιπῶς κατ' ἔτος καὶ κατὰ μῆνα διδόμενα εἰς τὸ εὐλογημένον ἐσνάφιον αὐτὸ τῶν φερμελετζίδων, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῶν γνώμῃ κοινῇ διωρισμένους ἐπιτρόπους· οἱ δὲ εὐλογημένοι ἐνοῖται χριστιανοὶ τοῦ Πέγιογλου, πρόκριτοί τε καὶ οἱ λοιποί, ὡσαύτως καὶ οἱ ἐκ τοῦ εὐλογημένου τούτου ρουφετίου οὐκ ἔχουσι τὸ σύνολον διασεῖσαι καὶ μετακινῆσαι ταύτας τὰς κοινὰς σχολάς, ἢ μετατοπίσαι ἀπὸ τοῦ τόπου, ἐφ' οὗ ἠγέρθησαν, καὶ ἐθεμελιώθησαν, ἀλλὰ διατηρεῖν αὐτὰς διασωζομένας ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῶν τόποις, ἐμμένοντες ταῖς ὑποσχέσεσιν αὐτῶν· καὶ αὐτὸ τὸ εὐλογημένον ρουφέτιον, ὡς ἀναδεξάμενον τὴν οἰκονομίαν αὐτῶν, ὀφείλει ἐπιστατεῖν θεοφιλῶς καὶ διοικεῖν τὰς προσόδους αὐτῶν καὶ τὰς δαπάνας ἀξιοπρεπῶς, καὶ ἐκ τῶν τεταγμένων ἐτησίων καὶ μηνιαίων δικαιωμάτων καὶ εἰσοδημάτων αὐτῶν πληροῦν τοὺς μισθοὺς τῶν διδασκάλων, καὶ φροντίζειν ἀγρύπνως τῆς ἐπιμελοῦς παραδόσεως αὐτῶν, καὶ τῆς ἐπιδόσεως τῶν φοιτώντων μαθητῶν, καὶ τῆς χρηστοηθείας, καὶ τὰ προσδαπανώμενα ἐξ ἰδίων αὐτῶν ποιεῖν καὶ καταβάλ-

λειν, καὶ μηδὲν ἀπαιτεῖν παρὰ τῶν ἐνοριτῶν ἕνεκα προσδαπανηθέντων ἐξόδων μέχρι καὶ τοῦ λεπτοῦ, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῷ τεταγμένῳ καὶ ὡρισμένῳ καιρῷ ποιεῖν ἐν τῇ ρηθείσῃ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τῶν Εἰσοδίων τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου μίαν ἀρτοκλασίαν ὑπὲρ μνημοσύνου αὐτῶν τε, ὡς κτιτόρων καὶ διοικητῶν, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν εὐσεβῶς συνδρομησάντων καὶ βοηθούντων ταῖς δύο ταύταις σχολαῖς, διορίζεσθαι δὲ κατὰ κοινὴν γνώμην καὶ σύμφωνον ἐκλογὴν τρεῖς ἐπιτρόπους τοὺς μᾶλλον δοκίμους, εὐσυνειδήτους, καὶ εὐκαταστάτους, καὶ ἀξίους τῆς τοιαύτης διοικήσεως, δύω ἀπὸ τοῦ εὐλογημένου αὐτῶν ρουφετίου, ἕνα καψιμάλην, καὶ ἕνα γραμματικόν, καὶ τὸν τρίτον παρὰ τῶν ἐνοριτῶν τοῦ Πέγιογλου χριστιανῶν, οἵτινες ὀφείλουσι μετὰ προθυμίας καὶ ζήλου ἐνθέου ἐπιστατεῖν, καὶ διοικεῖν τὰς δύο ταύτας σχολάς, καὶ οἰκονομεῖν ἐν θεοφοβίᾳ τὰς προσόδους αὐτῶν καὶ δαπάνας, καὶ φροντίζειν τῆς διαμονῆς καὶ εὐσταθείας αὐτῶν, καὶ προνοεῖν τῆς ἀνέσεως τῶν διδασκάλων, καὶ τῆς ἐπιμελοῦς αὐτῶν παραδόσεως, καὶ τῆς ἐπιδόσεως, καὶ εὐταξίας τῶν μαθητῶν, καὶ συμπροθυμεῖσθαι, καὶ συναγωνίζεσθαι τῆς αὐξήσεως τῶν προσόδων, καὶ τῶν εἰς ὠφέλειαν τῶν σχολῶν συντεινόντων, καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ χρόνου τῆς ἐπιτροπῆς αὐτῶν διδόναι καθαρὸν καὶ ἀκριβῆ λογαριασμὸν περὶ πάντων τῶν προσόδων καὶ δαπανημάτων πρὸς τὸ εὐλογημένον ρουφέτιον τῶν φερμελετζίδων, καὶ προσέχειν ἀκριβῶς ἵνα μὴ γίνηται καθ' οἱονδήτινα τρόπον παρεκτροπή τις τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν συνθηκῶν αὐτῶν καὶ συμφωνιῶν καὶ ὑποσχέσεων καὶ καταργηθῶσιν ἐξ ἀμελείας, ἢ ἀπροσεξίας, αἱ ἐπὶ κοινῇ ὠφελείᾳ συσταθεῖσαι αὗται δύο σχολαί. Ὅσοι δὲ τῶν χριστιανῶν ἱερωμένοι

ἢ λαϊκοὶ ἑκάστης τάξεως καὶ βαθμοῦ τολμήσουσί ποτε κακοβούλως προξενῆσαι ταραχὰς ἢ σκάνδαλα, καὶ διασεῖσαι τὴν θεοφιλῆ διοίκησιν αὐτῶν τῶν σχολῶν, καὶ ἀποξενῶσαι τῆς ἐπιστασίας τοῦ εὐλογημένου ρουφετίου τῶν φερμελετζίδων, καὶ φωραθῶσιν ἀντικείμενοι καὶ ἀντιπράττοντες εἰς τὰς γενομένας ταύτας συνθήκας καὶ ὑποσχέσεις τὰς ἐπικυρωθείσας ἤδη ἐκκλησιαστικῶς, οἱ τοιοῦτοι ὁποῖοι ἂν ὦσιν, ὡς κοινοὶ λυμεῶνες, καὶ πολέμιοι τῶν καλῶν καὶ θεαρέστων ἔργων καὶ κατορθωμάτων καὶ διῶκται τῆς παιδείας, ἀφωρισμένοι ὑπάρχωσιν (ἔπονται αἱ συνήθεις ἀραί). Ταῦτα ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς· διὸ εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα, καταστρωθέν τε ἐν τῷ ἱερῷ κώδηκι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦΧριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐδόθη εἰς τὸ εἰρημένον ἐσνάφριον τῶν φερμελεδζίδων.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ πέμπτῳ, κατὰ μῆνα ὀκτώβριον Ἐπινεμήσεως Θ΄.

Καλλίνικος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κων)πόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης † ὁ Καισαρείας Φιλόθεος † ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος † ὁ Κυζίκου Ἰωακείμ † ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος † ὁ Χαλκηδόνος Παρθένιος † ὁ Δέρκων Γρηγόριος † ὁ Θεσσαλονίκης Γεράσιμος † ὁ Προύσης Ἄνθιμος † ὁ Βερροίας Χρύσανθος † ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Μακάριος † ὁ Μιτυλήνης Ἱερεμίας † ὁ Ἀγκύρας Ἰωαννίκιος † ὁ Προϊλάβου Παρθένιος † ὁ Ξάνθης Ναθαναήλ † ὁ Δημητριάδος Ἀθανάσιος † ὁ Φερσάλων Παρθένιος.

Γ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΝΕΟΧΩΡΙΩι ΤΟΥ ΒΟΣΠΟΡΟΥ ΔΥΟ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Το παρὸν γράμμα, ἀπολυθὲν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Προκοπίου, ἀφορᾶ εἰς τὰς ἐν Νεοχωρίῳ τοῦ Βοσπόρου σχολάς, ὧν ἡ τῶν κοινῶν γραμμάτων συνεστήθη τῷ 1764. Μετεγράφη καὶ τοῦτο, καθὼς καὶ τὸ δεύτερον καὶ τέταρτον ἐκ τῶν νῦν ἐκδιδομένων πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν γραμμάτων, ἐκ πατριαρχικῶν κωδήκων, διὰ φίλης καὶ δοκίμου χειρός, οὐχὶ ὑπ' ἐμοῦ, καὶ ἐκδίδοται πρὸς ἐπιβεβαίωσιν ὧν λέγω ἐν σελ. 27 στίχῳ 33. Εἰρήσθω δ' ὅτι τὸ συνοδικὸν γράμμα τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ Χαντζερῆ περὶ τῆς ἐν Νεοχωρίῳ σχολῆς, ἧς ὁ διδάσκαλος ἐλάμβανεν ἐτησίως 200 γρόσια, μεταγράψας ἐκ τοῦ κώδηκος τοῦ ἐν τῷ προαστείῳ τούτῳ Ἁγιοταφικοῦ Μετοχίου, ἐξέδωκα ἐν σελ. 32—37 τῶν «Ἐκκλησιῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει», συγγράμματος προσεχῶς συμπληρουμένου. Τὸ γράμμα τοῦ Προκοπίου ἔχει ὧδε:

(Προκόπιος ἐλέῳ Θεοῦ) κτλ.

† Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καὶ ὁσιώτατοι ἱερομόναχοι οἱ ψάλλοντες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Νεοχωρίου· χρήσιμοι ἐπίτροποι καὶ λοιποὶ συνεγχώριοι εὐλογημένοι χριστια-

νοί· τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος· χάρις εἴη ὑμῖν ἅπασι καὶ εἰρήνη καὶ ἔλεος παρὰ Θεοῦ Κυρίου Παντοκράτορος, καὶ παρ' ἡμῶν εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις. Οὐδὲν οὕτως ἰσχυρόν, οὐδ' ὀνήσιμόν τε καὶ τελεσιουργόν, ὡς ὁ τῶν καλῶν ἔρως, καὶ ἡ κατὰ Θεὸν προσπάθεια καὶ ὁρμὴ τῶν ἐπ' αὐτὰ φερομένων· ἀμέλοι τοι καὶ πᾶσι δῆλόν ἐστι τοῖς εὖ φρονοῦσιν ἡ φροντὶς καὶ σύστασις τῆς πρὸς λόγον παιδείας, μαθήσεώς τε καὶ διδασκαλίας καὶ ἐκπαιδεύσεως, ὡς πρὸς ἐπίδοσιν καὶ βελτίωσιν κοινῶς τοῖς ἐνδεῶς ἔχουσιν ἀφορώσης, πρὸς τὸ μετόχους ἀποκαθίστασθαι τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω βελτιώσεώς τε καὶ ἐπιδόσεως, ἐπαινετὴν εἶναι καὶ ἀξιάγαστον, διά τοι τοῦτο καὶ ἰσχυρᾶς χρήζειν συστάσεως καὶ διαμονῆς, συντεινούσης καὶ συμβαλλομένης καὶ ἐς ἀεὶ σωζομένης, ἄλλως τε, εἰ ἡγεμονικῆς καὶ αὐθεντικῆς εὐμοιρήσει ἐξουσίας καὶ ὑπεροχῆς, καθώσπερ καὶ διὰ φροντίδος οὐκ ὀλίγης ἔσχεν ὁ τέως θεῖῳ ἐλέει ἡγεμονικῶς καὶ αὐθεντικῶς ἡγεμονεύων ὑψηλότατος καὶ θεοσεβέστατος αὐθέντης καὶ ἡγεμὼν μεγαλοπρεπέστατος πάσης Μολδοβλαχίας κύριος κύριος Ἀλέξανδρος Ἰωάννου Μαυροκορδάτος, υἱὸς κατὰ Πνεῦμα ἡμῖν ἀγαπητὸς καὶ λίαν περιπόθητος, τότε δὲ τότε μεγίστης καὶ ἀσφαλοῦς ἀξιοῦται συντηρήσεώς τε καὶ ὠφελείας. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν ἐνεφανίσθη ἡμῖν καὶ τῇ περὶ ἡμᾶς ἱερᾷ τῶν συναδέλφων ἁγίων ἀρχιερέων ὁμηγύρει καὶ συνόδῳ αὐθεντικὸν πανέκλαμπρον χρυσόβουλλον τῆς αὐτοῦ ὑψηλότητος, διορίζον πρὸς περίθαλψιν καὶ κυβέρνησιν τοῖς κατὰ τὸ παράλιον ὑμῶν χωρίον Νεοχώριον συστηθεῖσι δύο φροντιστηρίοις ἑλληνικῶν καὶ κοινῶν μαθημάτων δίδοσθαι κατ' ἔτος ἀπὸ τῶν αὐθεντικῶν βαμμάτων γρόσια διακόσια πεντήκοντα, ἔν τε ταῖς λαμπραῖς ἡμέραις τῆς αὐτοῦ ὑψηλότητος καὶ

ἐν παντὶ καιρῷ παρὰ τῶν μετὰ τὴν αὐτοῦ ὑψηλότητα ἡγεμονευσόντων αὐθεντῶν, εἰς μνημόσυνον τῶν ἀειμνήστων προγόνων καὶ γεννητόρων τῆς αὐτοῦ ὑψηλότητος, ἔγνωμεν ἤδη, συνοδικῇ διασκέψει, αὐτὴν ταύτην τὴν αὐθεντικὴν φιλοδωρίαν καὶ χορηγίαν ἐμπεδῶσαι καὶ βεβαιῶσαι, καὶ διὰ τοῦ παρόντος ἡμετέρου πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ γράμματος, προσδιορίσαι τε, συναινέσει ὑμῶν τῶν ἐγχωρίων χριστιανῶν καὶ ἐπιτρόπων τῶν σχολείων, γίνεσθαι τὴν τοιαύτην ἐτήσιον ἀπότισιν καὶ αὐθεντικὴν χορηγίαν κατὰ τόν δε τὸν τρόπον· τὰ δύο δηλονότι μερίδια ἐκ τῶν διακοσίων πεντήκοντα γροσίων, εἰς ἑκατὸν ἑξήκοντα ἓξ γρόσια καὶ ἄσπρα ὀγδοήκοντα συμποσούμενα, παρέχεσθαι τῷ ἑλληνικῷ σχολείῳ, ἅτε δὴ ἡ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων διδασκαλία καὶ ἐκπαίδευσις πλεῖστον ἔχει τὸν κόπον καὶ περισσοτέραν τὴν ὠφέλειαν τοῖς διδασκομένοις·[1] καὶ γὰρ δι' αὐτῆς γνώριμοι γίνονται καὶ εἰδήμονες οὐ μόνον τῆς θύραθεν φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβείας καὶ ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως καὶ ὀρθοδοξίας, ἀξιούμενοι δι' αὐτῆς τῆς τελειοτάτης καὶ ἀκραιφνοῦς τῶν ἐφετῶν ἀκρότητος· τὸ δὲ τρίτον, συμποσούμενον εἰς ποσότητα γροσίων ὀγδοήκοντα τριῶν καὶ ἄσπρων τεσσαράκοντα, χορηγεῖσθαι τῷ κοινῷ σχολείῳ τῶν ἱερῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν γραμμάτων. Διὸ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὸ

1) Τρίτη κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐκ τῶν ἐν Βοσπόρῳ σχολῶν ἐστιν ἡ τοῦ Νεοχωρίου. Πρώτη μὲν ἡ τοῦ Μ. Ρεύματος ὑποδείκνυσιν ἴχνη τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς καὶ πρὸ τοῦ ἔτους 1750. Δευτέρα ἡ τοῦ Διπλοκιονίου, τῷ 1763 καὶ τρίτη ἡ τοῦ Νεοχωρίου· νεῶ δὲ σχολὰς τῶν κοινῶν γραμμάτων.

ρηθὲν αὐθεντικὸν ἔκλαμπρον χρυσόβουλλον ἔχον διαμένειν ἐς ἀεὶ βέβαιον καὶ ἀμετάθετον καὶ ἀσφαλὲς καὶ ἀπαραχάρακτον, ὀφείλουσιν οἱ ἐπίτροποι τοῦ σχολείου διδόναι τὸ αὐθεντικὸν τοῦτο ἔλεος ἀνελλιπῶς εἰς τὰ ρηθέντα σχολεῖα ὡς εἴρηται. Ὅθεν εἰς τὴν περὶ τούτου ἔνδειξιν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν ἡμῶν γράμμα, καταστρωθὲν κἀν τῷ ἱερῷ Κώδηκι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Ἐν μηνὶ Μαρτίῳ, Ἰνδικτιῶνος Δ'.[1]

† Ὁ Ἐφέσου **Σαμουὴλ**
† Ὁ Ἡρακλείας **Μεθόδιος**
† Ὁ Κυζίκου **Ἀγάπιος**
† Ὁ Νικομηδείας **Γεράσιμος**
† Ὁ Χαλκηδόνος **Παρθένιος**
† Ὁ Δέρκων **Ἀνανίας**
† Ὁ Κρήτης **Ζαχαρίας**
† Ὁ Δράμας **Γρηγόριος**
† Ὁ Ναυπλίου **Μελέτιος.**

1) Δηλ. συμπίπτει κατὰ τὸ ἔτος 1786.

Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Ἐν τῇ σελ. 28 καὶ στίχῳ 1 γίνεται μνεία ὡσαύτως τῆς μερίμνης, ἣν ἐλάμβανεν ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως περὶ πλουσίας ἀμοιβῆς τῶν ἱεροψαλτῶν καὶ διδασκάλων τῆς μουσικῆς. Ἐπὶ τούτῳ, καὶ πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν λεγομένων μου, καὶ πρὸς γνῶσιν τῶν κατὰ τὴν σχολὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς τὴν τῷ 1791 συστᾶσαν, τρίτην, ἂν ᾖ δυνατὸν ἵνα εἴπω, ἐν τοῖς κάτω χρόνοις, ἐκδίδωμι τὸ παρὸν γράμμα τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου Ζ' τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας, μεταγραφὲν καὶ τοῦτο, καθὼς καὶ τὸ Α' καὶ τὸ Γ' ἐκ πατριαρχικοῦ κώδηκος. Εἰρήσθω δ' ὅτι περὶ τῶν ἐν τοῖς κάτω χρόνοις σχολῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς ἔγραψα δίς, τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῷ ἐκδοθέντι τῷ 1880 Α' τεύχει τοῦ Δελτίου τῆς ἐνταῦθα Μεσαιωνολογικῆς Ἑταιρίας (σελ. 87—96), τὸ δὲ δεύτερον ἐν τῷ Η' τόμῳ τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» (σελ. 35—36). Ἰδοὺ τὸ γράμμα·

Νεόφυτος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κων/πόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Εἴγε περὶ τῶν πόρρω που καὶ ἁπανταχοῦ κειμένων ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν ὀφειλὴ ἡμῖν ἐπίκειται οὐ μικρὰ γενναίας φροντίδος ὑπὲρ τῆς κοσμιότητος, καὶ ἀγαθῆς καταστάσεως, καὶ ἐπὶ τὰ κρείττω ροπῆς τε καὶ βελτιώσεως αὐτῶν, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς καθ' ἡμᾶς

τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, τῆς κοινῆς μητρὸς τῶν ἁπανταχοῦ εὐσεβῶν, καὶ τῆς εὐπρεπείας καὶ κοσμιότητος καὶ ἐναρμονίου αὐτῆς εὐταξίας· ὑπὲρ γὰρ ταύτης καὶ γενναιότατα δέον καταβάλλειν τὰ ἀγωνίσματα, καὶ προνοεῖν ἐπιστημόνως, καὶ ἐπιμελεῖσθαι ἀγρύπνως τῆς συντηρήσεως καὶ διαμονῆς, τῆς κοσμιότητος καὶ λαμπρότητος αὐτῆς. Κατὰ γοῦν τὴν ἐπικειμένην ἡμῖν ὀφειλὴν ταύτην, ἐρεύνης ἀκριβοῦς γενομένης, γνώμῃ κοινῇ τῆς περὶ ἡμᾶς ἐνδημούσης ἱερᾶς ἀδελφότητος καὶ ἁγίας συνόδου, καὶ τῶν τιμιωτάτων Ἐπιτρόπων τοῦ Κοινοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς πανσέπτῳ πατριαρχικῷ ναῷ μουσικολογιωτάτων ψαλτῶν, τοῦ τε πρωτοψάλτου κὺρ Ἰακώβου, καὶ τοῦ λαμπαδαρίου κὺρ Πέτρου, καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν διδασκομένων μαθητῶν, κατείδομεν τὸ ἔργον αὐτῶν παρημελημένον, ἅτε δὴ τῶν ὑπ' αὐτῶν μαθητευομένων μὴ εἰς τὰ πρόσω χωρούντων, μηδ' ἐξικανούντων, ἐκλίποντός τινος, χοροστατῆσαι καὶ ψάλλειν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, προφανοῦς γενομένης τῆς αἰτίας, διὰ τὸ μὴ ἐξαρκεῖν αὐτοῖς τοῖς πρωτίστοις τῆς ἐκκλησιαστικῆς μελουργίας τὰ ἅπερ ἀπαλαμβάνουσι καὶ καρποῦνται παρὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰοδήματα, καὶ μισθοὺς αὐτῶν, καὶ ἐκ τούτων κινδυνεύειν ἐξίτιλον γενέσθαι τὴν μουσικὴν τῆς Ἐκκλησίας τέχνην, ἣν οὗτοι μόνοι δύνανται τό γε νῦν ἐπιστημόνως διδάξαι καὶ ὠφελῆσαι πολλούς. Ἔνθεν τοι ὡς ἀναγκαῖον πρὸς τὴν τῆς Ἐκκλησίας εὐταξίαν καὶ ἁρμονίαν, οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπιμέλειαν καταβαλόντες, δεῖν ἔγνωμεν θεραπεῦσαι τὰς ἀνάγκας, καὶ ἀναπληρῶσαι τοὺς μισθοὺς αὐτῶν, καὶ οἰκονομῆσαι τρόποις τοιοῖσδε· ὅπως ὁ μὲν πρωτοψάλτης ῥηθεὶς κὺρ

Ἰάκωβος λαμβάνῃ λόγῳ μισθοῦ, ἕνεκεν τῆς χοροστασίας αὐτοῦ, ψάλλοντος ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς πανσέπτῳ πατριαρχικῷ ναῷ, κατὰ τοὺς τεταγμένους καιροὺς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν καὶ συνελεύσεων, κατ' ἔτος πεντακόσια τεσσαράκοντα γρόσια, ἔτι δὲ καὶ ἑξήκοντα διὰ τὴν φροντίδα καὶ ἐπιστασίαν τοῦ Τυπικοῦ, καὶ εἴκοσι λόγῳ φιλοδωρίας τοῦ θείου Πάσχα, ἔτι δὲ καὶ τετρακόσια διὰ τὸ διορισθὲν αὐτῷ κοινὸν σχολεῖον, ὥστε παραδίδειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι, καὶ προκόπτειν πάντας τοὺς φοιτῶντας πρὸς αὐτὸν μαθητάς, καὶ προάγειν ἐπὶ τὸ τέλειον τῶν μαθημάτων, ἀρχομένους ἀπὸ τῶν πρώτων στοιχείων τῆς μουσικῆς, μέχρι τῶν τελευταίων, ὀφείλοντα ἀπαραιτήτως ἀποδέχεσθαι πάντας καὶ διδάσκειν αὐτοὺς μικρά τε καὶ μεγάλα μαθήματα· ὁ δὲ λαμπαδάριος ῥηθεὶς κὺρ Πέτρος λαμβάνῃ καὶ οὗτος ἐτησίως λόγῳ μισθοῦ 540 γρόσια, ἕνεκεν τῆς χοροστασίας αὐτοῦ, ψάλλοντος ἐν τοῖς τεταγμένοις καιροῖς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν καὶ συνελεύσεων, καὶ εἴκοσι λόγῳ φιλοδωρίας κατὰ τὸ θεῖον Πάσχα, ἔτι δὲ καὶ τετρακόσια γρόσια ἐπὶ τῷ διδάσκειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῶν δύο δομεστίκων, καὶ παραδίδειν μετ' ἀκριβείας δὶς τῆς ἡμέρας τὰ μαθήματα, ὥστε τελείους καὶ τούτους ἀναδεῖξαι εἰς ὀλίγου καιροῦ διάστημα· πρὸς δέ, ὅσοι ἂν διορισθῶσιν αὐτῷ κατ' ἐκλογὴν μαθηταὶ ὑπὸ τοῦ κατὰ καιρὸν πατριάρχου καὶ τῶν ἁγίων ἀρχιερέων, ἔχῃ κἀκείνων τὴν φροντίδα, καὶ τὴν ἐπιμέλειαν περὶ τῆς εἰς τὰ πρόσω αὐξήσεως καὶ ἐπιδόσεως, καὶ τελειώσεως τῶν μαθημάτων αὐτῶν, ἵνα ἐν διαστήματι τεσσάρων χρόνων τελειώσωσι πάντα τὰ τῆς μουσικῆς μαθήματα, ἀμισθὶ διδασκόμενοι ὑπὸ τοῦ ῥηθέντος λαμπαδαρίου κὺρ Πέτρου· οἱ δὲ δομέστικοι ἔχωσιν ἑκάτερος λαμβάνειν λόγῳ μισθοῦ

ἀνὰ τεσσαράκοντα γρόσια τὸν καθ' ἕκαστον μῆνα, καὶ εἴκοσι ἐτησίως κατὰ τὸ θεῖον Πάσχα λόγῳ φιλοδωρίας, ὀφείλοντες καὶ οὗτοι παραμένειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἰδίας αὐξήσεως καὶ ἐπιδόσεως καὶ τέλους τῶν μαθημάτων αὐτῶν, ψάλλειν τε καὶ χοροστατεῖν διὰ παντός, τιμᾶν δὲ καὶ ὑπείκειν τοῖς διδασκάλοις αὐτῶν κατ' ὀφειλὴν ἀπαραίτητον. Τοῦτον γοῦν τὸν διορισμὸν αὐτῶν, συμποσούμενον εἰς δύο χιλιάδας καὶ ἐννεακόσια ὀγδοήκοντα τῶν γροσίων, διορίζομεν, γνώμῃ κοινῇ καὶ συνοδικῇ ἀποφάσει· ὅπως αἱ μὲν δύο χιλιάδες τῶν γροσίων ἀποδίδωνται ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ παγκαρίου τοῦ καθ' ἡμᾶς πανσέπτου πατριαρχικοῦ ναοῦ παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιτρόπων αὐτοῦ, τὰ δὲ λοιπὰ ἐννεακόσια ὀγδοήκοντα ἀπὸ τοῦ Κοινοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, εἰς ἔκτισιν καὶ ἀναπλήρωσιν, ὡς διώρισται, τῶν ἐτησίων μισθῶν αὐτῶν, πρὸς παραμυθίαν αὐτῶν καὶ ἀνάπαυσιν, ἕως οὗ ἀποκατασταθῇ παγκάριον εἰς ἀγαθὴν κατάστασιν, ἐξαρκοῦν δηλονότι τοῖς ἐξόδοις αὐτοῦ καὶ δαπανήμασι, καὶ δυνάμενον ἀναπληροῦν καὶ τὰ λοιπὰ ἐννεακόσια ὀγδοήκοντα, καὶ τότε, σκέψεως δευτέρας γενομένης, διορισθῶσι καὶ ταῦτα κατὰ κοινὴν γνώμην δίδοσθαι ἐκ τοῦ παγκαρίου. Τούτου χάριν καὶ γράφοντες γνώμῃ κοινῇ, ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα αἱ δύο χιλιάδες τῶν γροσίων, ὡς εἴρηται, ἔχωσιν ἀποδίδοσθαι ἐκ τοῦ παγκαρίου παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιτρόπων αὐτοῦ, τὰ δὲ λοιπὰ ἐννεακόσια ὀγδοήκοντα ἀπὸ τοῦ Κοινοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκησίας ἀνελλιπῶς, εἰς ἔκτισιν καὶ ἀποπλήρωσιν τῶν συνοδικῶς διω-

ρισμένων ἐτησίων μισθῶν τῶν τεσσάρων ψαλτῶν τοῦ πατριαρχικοῦ ἡμῶν ναοῦ, ἐξ ὧν ἔχει λαμβάνειν κατ' ἔτος ὁ μουσικολογιώτατος πρωτοψάλτης κὺρ Ἰάκωβος πεντακόσια τεσσαράκοντα γρόσια ἕνεκεν τοῦ ψάλλειν καὶ χοροστατεῖν, καὶ ἑξήκοντα διὰ τὴν ἣν ἔχει ἐπιστασίαν τοῦ Τυπικοῦ, ὡσαύτως καὶ εἴκοσι ἐν περιόδῳ τοῦ Πάσχα λόγῳ φιλοδωρίας, καὶ τετρακόσια διὰ τὴν παράδοσιν τοῦ διορισθέντος αὐτῷ κοινοῦ σχολείου, ὥστε ἀποδέχεσθαι πάντας τοὺς φοιτῶντας αὐτῷ μαθητὰς μικρούς τε καὶ μεγάλους, κατὰ τὴν τάξιν τῶν μαθημάτων, καὶ ἐπιμελεῖσθαι πάντων, καὶ παραδίδειν καὶ διδάσκειν ἐπιμελῶς, καὶ προκόπτειν αὐτοὺς ἐκ παντὸς αὐτοῦ τρόπου, ὥστε τελείους ἀναδεῖξαι, ἔχῃ δὲ ὑφ' αὐτὸν καὶ ἕνα τῶν δομεστίκων ἐπὶ τῷ παραδίδειν ἐκεῖνον τοὺς ἀρχαρίους τῶν μαθητῶν, καὶ ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν, ὑπείκοντα καὶ ὑποτασσόμενον διὰ παντὸς τῷ διδασκάλῳ αὐτοῦ· ὁ δὲ μουσικολογιώτατος λαμπαδάριος κὺρ Πέτρος ἔχῃ καὶ αὐτὸς λαμβάνειν ἐτησίως πεντακόσια τεσσάρακοντα γρόσια ἕνεκεν τοῦ ψάλλειν καὶ χοροστατεῖν κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀκολουθίαις καὶ συνελεύσεσιν, ὡσαύτως καὶ ἕτερα εἴκοσι κατὰ τὴν περίοδον τοῦ χρόνου ἐν τῷ θείῳ Πάσχα, λόγῳ φιλοδωρίας, καὶ διδάσκειν, καὶ ἐπιμελεῖσθαι παντὶ αὐτοῦ σθένει τῶν δύο δομεστίκων, καὶ παραδίδειν αὐτοῖς δὶς τῆς ἡμέρας τὰ τῆς μουσικῆς μαθήματα, καὶ προκόπτειν, καὶ προάγειν αὐτούς, ὥστε τελείους ἀναδεῖξαι εἰς διάστημα ὀλίγου καιροῦ· πρὸς δὲ ἔχῃ καὶ ἄλλας κλάσεις μαθητῶν, ὅσοι ἂν προσδιορισθῶσιν αὐτῷ κατ' ἐκλογὴν μαθηταὶ ὑπὸ τοῦ κατὰ καιρὸν πατριάρχου καὶ τῶν ἁγίων ἀρχιερέων, ἐπιμελεῖσθαι κἀκείνων, καὶ διδάσκειν αὐτοὺς ἀμισθί, καὶ προκόπτειν, καὶ προάγειν, ὥστε τελείους ἀναδεῖξαι

ἐν διαστήματι τεσσάρων ἢ πέντε χρόνων· ἔχῃ δὲ ὑφ' αὐτὸν καὶ ἕνα τῶν δομεστίκων ὑπείκοντα καὶ ὑποτασσόμενον ἐν τῷ παραδίδειν συνεχῶς καὶ ἐπιμελῶς πρὸς τοὺς ἀρχαρίους τὰ τῆς μουσικῆς μαθήματα, πρὸς ἀνάπαυσιν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, καὶ ἐπίδοσιν τῶν ἀρχαρίων μαθητῶν· οἱ δὲ δύο δομέστικοι, δεξιὸς ἁμὲν καὶ ἀριστερός, ἔχωσιν ἑκάτερος λαμβάνειν λόγῳ μισθοῦ, ὡς διώρισται, ἐτησίως ἀνὰ πεντακόσια γρόσια, ὀφείλοντες καὶ οὗτοι ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἰδίας αὐτῶν προκοπῆς, αὐξήσεώς τε καὶ βελτιώσεως, καὶ μιμεῖσθαι τὸ εὔτακτον καὶ ἐναρμόνιον μέλος τῶν διδασκάλων αὐτῶν, ὑπείκειν τε αὐτοῖς καὶ ὑποτάσσεσθαι, καὶ τιμᾶν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον, καὶ χοροστατεῖν ἀδιακόπως ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀκολουθίαις καὶ συνελεύσεσι. Ταῦτα γοῦν ἀπεφάνθη κατὰ κοινὴν γνώμην καὶ συνοδικὴν διάγνωσιν πρὸς εὐταξίαν καὶ λαμπρότητα τοῦ καθ' ἡμᾶς πανσέπτου πατριαρχικοῦ ναοῦ καὶ κοινὴν ὠφέλειαν τοῦ ἡμετέρου γένους, καὶ παραμυθίαν καὶ ἀνάπαυσιν τῶν μουσικολογιωτάτων ψαλτῶν. Ἐὰν δ' ὅμως παραμελοῦντες φανῶσι τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἔργου, καὶ οἱ διδάσκαλοι οὐκ ἐπιμελῶνται τῶν μαθητῶν αὐτῶν καὶ μὴ προάγωσιν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ τέλειον τῶν μαθημάτων, μήτε μετ' ἐπιστασίας καὶ ἀκριβείας παραδίδωσιν αὐτοῖς τὰ μαθήματα, μηδ' ὅλως ποιῶσι καρποφορίαν κατ' ὀφειλὴν αὐτῶν ἀπαραίτητον, τότε ὡς ῥάθυμοι καὶ ἀμελεῖς καταριθήσονται παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὑστερούμενοι τὸν ἐτήσιον αὐτῶν μισθὸν τῆς διορισθείσης αὐτοῖς σχολῆς τῶν τετρακοσίων γροσίων, μὴ ἔχοντές ποτε πρόφασιν προβαλεῖν πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ διαφένδευσιν αὐτῶν· ὡσαύτως δὲ καὶ ὅστις τῶν δομεστίκων φανῇ ἀμελής, καὶ μὴ εἰς τὰ πρόσω χωρῶν, καὶ

μὴ προκόπτων καὶ ἐπιδιδοὺς τοῖς μαθήμασι, μηδ' ὅλως εὐδοκιμῶν, κἀκεῖνος ἀποβληθήσεται, καὶ ἔκπτωτος γενήσεται τῆς ἧς ἐκκλησιαστικῆς ἀξίωται χάριτος, καὶ ἀντ' αὐτῶν διορισθήσονται οἱ ἄξιοι καὶ εὐδόκιμοι, μηδενὸς τούτων ἔχοντος δικαιωθῆναι ἐν παντὶ καιρῷ, ἀλλ' ὡς ἀγνώμονες, καὶ ἀχάριστοι, καὶ ἀλυσιτελεῖς ἀποδοκιμασθήσονται παρὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐθυδικίας. Ὅθεν, ἐπὶ τῷ διαμεῖναι ἀμετάτρεπτον καὶ ἀμεταποίητον τὸν κατὰ κοινὴν γνώμην καὶ συνοδικὴν διάγνωσιν ἐκκλησιαστικὸν ἡμῶν τοῦτον διορισμόν, ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν ἐν μεμβράναις γράμμα, καὶ κατεστρώθη κἀν τῷ ἱερῷ Κώδηκι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, εἰς διηνεκῆ ἔνδειξιν καὶ μόνιμον παράστασιν.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ἐννενηκοστῷ πρώτῳ. Δεκεμβρίου α', Ἐπινεμήσεως δεκάτης.

† **Νεόφυτος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης**

† ὁ Καισαρείας **Γρηγόριος**
† ὁ Ἐφέσου **Σαμουὴλ**
† ὁ Ἡρακλείας **Μεθόδιος**
† ὁ Νικομηδείας **Ἀθανάσιος**
† ὁ Χαλκηδόνος **Ἱερεμίας**
† ὁ Δέρκων **Γεράσιμος**
† ὁ Προύσης **Ἄνθιμος**
† ὁ Λαρίσσης **Μελίτιος**
† ὁ Ἄρτης **Μακάριος**
† ὁ Σερρῶν **Ματθαῖος.**

Ε'.

ΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΤΙΜΙΑΣ
ΤΩι ΡΗΤΟΡΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΩι

Ἐν τῇ σελίδι 28 καθόλου λόγον ἐποιησάμην περί τινων ἀμοιβῶν, ἃς ἐχορήγει τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως εἰς τοὺς ὑπηρετοῦντας ἐν αὐτῷ, ἢ τοὺς διδασκάλους τῆς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, οὓς ἐτίμα διά τινος ἐκκλησιαστικοῦ ὀφφικίου. Τὸ κατωτέρω γράμμα τοῦ πατριάρχου Θεοδοσίου τοῦ Μαριδάκη δίδωσιν ἰδέαν τινα τῶν ἀμοιβῶν τούτων. Ὡς τοῖς γραμματεῦσιν, οὕτω καὶ τοῖς ἀξιωματικοῖς (ὀφφικιάλοις) τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς ἐδίδετο, πλὴν τοῦ λιτοῦ μηνιαίου μισθοῦ, ὃν ἀπελάμβανον ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ταμείου, καὶ τὸ πρὸς τὸ ταμεῖον τοῦτο ἐτήσιον χορήγημα μιᾶς τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἢ τινος ἐπαρχίας τῶν ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Οὕτω δὲ δύναταί τις ’να εἰκάσῃ ὅτι καὶ τοῖς διδασκάλοις ἦσαν τεταγμέναι ἔκτακτοί τινες ἀμοιβαί, λιταὶ καὶ αὗται, καὶ ὅτι τὸ πατριαρχικὸν γράμμα τοῦ 1729 τὸ ἀπαγορεῦσαν ταύτας ἢ δυσκόλως ἐφηρμόσθη, ἢ, τὸ κυριώτερον, ἐφαρμοσθὲν καθ’ ἃ ἐξεδόθη ἔτη, περιέπεσε ταχέως εἰς λήθην· διότι μισθὸς σχεδὸν 30 καὶ 40 σημερινῶν φράγκων ἄπορόν μοι φαίνεται πῶς ἠδύνατο ’να διαθρέψῃ τὸν διδάσκαλον· ἀναφέρονται δ’ ἐνίοτε διδάσκαλοί τινες ἱερεῖς ἢ μοναχοί, οἵτινες θνήσκοντες καθωσίουν ἐλάχιστά τινα

κληροδοτήματα σχολείοις ἢ ναοῖς, ἀδύνατον δὲ δι’ εὐτελοῦς ἀντιμισθίας καὶ μόνης ταύτης ’να περισσεύσῃ τις χίλια ἢ δισχίλια φράγκα· ἀλλ’ ἐκεῖνοι μὲν ἦσαν μοναχοί· πῶς δ’ ἠδύνατο ’να κληροδοτήσῃ τοιοῦτο ποσὸν ὁ διδάσκαλος ὁ διατρέφων τέκνα καὶ σύζυγον ;

Ὅπου βλέπομεν λιτότητα μισθοῦ, δέον ἐκεῖ ’ν’ ἀποδεξώμεθα ἀπολαυάς τινας ἰδίας, πρὸς συντήρησιν τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ ὑπαλλήλου. Ἡ μελέτη τῶν ἀρχαιοτέρων μνημείων τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, περὶ ἧς ἰδίαν ἐκδίδωμι πραγματείαν προσεχῶς, συνδημοσιευομένην ἑτέραις τισὶν ἐν τοῖς «Ἀναλέκτοις Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας», πολλὰ γνωρίσει ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου τοῖς φιλίστορσιν ἐν γένει, καὶ πλοῦτον εἰδήσεων τὸ πρῶτον κοινὸν αὐτοῖς καθιστῶσα, καί τινα μὴ ἐπακριβῶς ἐγνωσμένα διασαφηνίζουσα. Τὸ γράμμα τοῦ πατριάρχου Θεοδοσίου ἔστι τοῦτο, μεταγραφὲν ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ κώδικος τοῦ ναοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Σούδας (Ἐγρίκαπι τῆς πόλεως ἡμῶν) :

Θεοδόσιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Τοὺς ἐπὶ λόγῳ καὶ παιδείᾳ παρευδοκιμοῦντας, καὶ τὴν χάριν ἅμα οὐκ ἀσυντελῆ, ἀλλὰ καὶ τὰ μάλιστα συντελοῦσαν ὁσημέραι παρεχομένους τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασι, τῶν κατ’ ἀξίαν ἀμοιβῶν καὶ εὐεργεσιῶν ἀξιοῦσθαι, παραμυθεῖσθαί τε καὶ περιθάλπεσθαι, καὶ τῶν δεόντων ἀείποτε παραπολαύειν, πρέπον ἅμα καὶ δίκαιον ὁμολογουμένως ὑπάρχει· τούτου γοῦν ὡς οὕτως

ἔχοντος, καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ εὐκοσμίᾳ συντείνοντος, ἐμέλησε δὴ μάλιστα τοῖς πάλαι ποτὲ διαπρέψασιν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἐκκλησίας περιβόλῳ πνευματικοῖς προστάταις καὶ ποιμενάρχαις, οἵ γε παντοίαις δωρεαῖς ἀμείβεσθαι τοὺς συντελοῦντας ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ὑπουργίαις, καὶ ἀναλόγως ἑκάστῳ τὰς χορηγίας ἐπιμετρεῖν καὶ ἐπιβάλλειν ἐσπούδασαν· οὐ γὰρ ὥσπερ οἱ ἐξισάζοντες καὶ διορθοῦντες ἐν τοῖς συναλλάγμασιν, οὕτω καὶ οἱ διανέμειν καὶ χορηγεῖν ὀρθῶς τεταγμένοι τοῦ ἴσου στοχαστικοὶ ἔσονται ἐπὶ μηδενὶ παρεγκλίνοντες, ἀλλὰ πρὸς ἀξίαν μᾶλλον ἐπιδόντες, καὶ γεωμετρικῇ ἀναλογίᾳ χρησάμενοι, ἐπιστημόνως ἅμα καὶ δικαίως ἐπιχορηγήσουσι, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον οἱ ἐκκλησιαστικοί, ὅσῳ καὶ πλείων αὐτοῖς ὁ τοῦ δικαίου καὶ πρέποντος λόγος ἀείποτε γίγνεται. Ἐν γοῦν τῷ εὐαγεῖ κλήρῳ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτου ἀποστολικοῦ, πατριαρχικοῦ, καὶ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων, [ὅ] φασι, παρεξεταζόμενος ὁ ἐντιμότατος καὶ λογιώτατος ῥήτωρ κὺρ Ἀλέξανδρος, υἱὸς κατὰ Πνεῦμα ἀγαπητὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, εὐπαιδευσίᾳ τε καὶ ἠθῶν κοσμιότητι διαπρέπων, καὶ ἀτρύτῳ φερεπονίᾳ φερόμενος, οὐ παύεται συντελῶν πρὸς τὰς καθ' ἡμέραν χρείας τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἅτε δὴ περί τε συγγραφὴν τῶν περὶ διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων ἐκτιθεμένων συνοδικῶν γραμμάτων καὶ ὑπομνημάτων, εἴ πέρ τις ἄλλος, εὐφυῶς ἔχων ἔν τε νομικοῖς καὶ κανονικοῖς δόγμασιν ἐνησκημένος, καὶ δὴ καὶ πρὸς τὰς ἔξω χρείας οὐκ ἀσυντελὴς ὑπάρχων, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν ἀμφοτεροδέξιος, καὶ χρήσιμος καὶ ἀναγκαῖος ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἐκδουλεύσεσι, καὶ μὴν οὔτε τῷ χρόνῳ οὔτε τῷ προσεδρεύειν οὐκ εἶχεν ἂν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ὑπουργίαις, ὅθεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ περὶ ἡμᾶς ἱερώτατοι συνάδελφοι ἀρχιερεῖς, ἥκιστα πρέπον ἡγούμενοι τῶν πρὸς ἀξίαν ἀμοιβῶν καθυστερεῖσθαι, καὶ ταῦτα συντελοῦντα τῇ Ἐκκλησίᾳ καθ' ἑκάστην εἰδότες, εὔλογον καὶ δίκαιον ἀπεφηνάμεθα, ὁμοφώνῳ ψήφῳ, καὶ δέον ἐκρίναμεν διηνεκή τινα χορηγίαν αὐτῷ ἐπιχορηγῆσαι, τάξασθαί τε καὶ διορίσαι ἀμετακινήτως, ἅμα μὲν πρὸς ἀμοιβὴν τῶν συνεχῶν αὐτοῦ καμάτων, ἅμα δὲ πρὸς παραμυθίαν αὐτοῦ καὶ περίθαλψιν, οὐ μᾶλλον γὰρ ἐπαίρει καὶ παραθήγει τὸ πρόθυμον ἐν δέοντι γενομένη χάρις, ἢ τοὐναντίον ἀμβλύνει καὶ ἀμαυρεῖ, καὶ πολλάκις ἀνθέλκει καὶ ἀντισπᾷ, καὶ ἀποδυσπετεῖν ἤδη παρασκευάζει. Καὶ δή, κοινῇ καὶ ὁμοφώνῳ γνώμῃ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων συναδέλφων ἁγίων ἀρχιερέων, ναὶ δὴ καὶ συναινέσει τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων καὶ Ἐπιτρόπων τοῦ Κοινοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐφιλοτιμησάμεθα τῇ αὐτοῦ λογιότητι τὸ κατ' ἔτος ἤδη ταχθὲν ἐμβατοίκιον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Σούδας, ὑπάρχον γρόσια διακόσια πεντήκοντα, ἅτινα τοὐντεῦθεν ἔχει καρποῦσθαι καὶ νέμεσθαι κατ' ἔτος ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτοῦ ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως, εἰς ἀμοιβὴν τῶν συνεχῶν καμάτων, καὶ παραμυθίαν αὐτοῦ, ὡς ἔφημεν, ἐπὶ τοιούτῳ προσδιορισμῷ, τοῦ δίδοσθαι εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἀεὶ τὸ τοῦ ἐλευσομένου ἔτους ἐμβατοικοχάρτιον. Διὸ γράφοντες διὰ τοῦ παρόντος, ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα, τοῦ γεγονότος ἤδη κοινῇ γνώμῃ διορισμοῦ τοῦ ἐμβατοικοχαρτίου τῆς ῥηθείσης ἐκκλησίας τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Σούδας ἀμετακινήτου καὶ

ἀδιασείστου μένοντος, ἔχῃ ὁ διαληφθεὶς λογιώτατος ῥήτωρ κὺρ Ἀλέξανδρος καρποῦσθαι καὶ νέμεσθαι τὸ διδόμενον κατ' ἔτος ἐμβατοίκιον παρὰ τῆς ῥηθείσης ἐκκλησίας, ἤτοι τὰ διακόσια πεντήκοντα γρόσια, ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτοῦ ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως, εἰς ἀμοιβὴν τῶν δουλεύσεων αὐτοῦ, καὶ παραμυθίαν, μηδενός ποτε τολμήσοντος ἀφελέσθαι παρ' αὐτοῦ τὸ εἰρημένον ἐμβατοικοχάρτιον καὶ ἀνατρέψαι τὴν γενομένην ταύτην κοινὴν καὶ συνοδικὴν ἡμῶν ἀπόφασιν, ἐν βάρει ἀργίας καὶ ἀλύτου ἀφορισμοῦ τοῦ ἀπὸ Θεοῦ Κυρίου Παντοκράτορος. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν τῆς γνώμης καὶ ψήφου κοινῆ φιλοτιμίας ταύτης ἐγένετο τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν συνοδικὸν εὐεργετήριον γράμμα, καὶ ἐδόθη τῷ ῥηθέντι λογιωτάτῳ ῥήτορι κὺρ Ἀλεξάνδρῳ.

αψξθ'.

ΣΤ'.

ΤΟΜΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ

Τὸν πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν τοῦτον Τόμον μετέγραψα ἐκ πατριαρχικοῦ κώδικος, ἀκριβῶς εἰς ἐμπέδωσιν ὧν εἶπον ἄνω (σελ. 66), προλογίζων ἐν τῷ γράμματι τοῦ Θεοδοσίου. Καθορίζονται διὰ τούτου τοῦ γράμματος οἱ μηνιαῖοι μισθοὶ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς.

Ὡς ὁ ἀναγνώστης παρατηρεῖ, τούτοις ἐχορηγοῦντο καὶ χρηματικά τινα δῶρα δὶς τοῦ ἔτους, ἔτι δὲ καὶ ποσά τινα ὑπὸ τῶν νεωστὶ χειροτονουμένων ἀρχιερέων, οἵτινες ἦσαν διηρημένοι εἰς τρεῖς τάξεις, καὶ κατ' ἔτος ἔδιδον ἐπὶ τῷ διορισμῷ αὐτῶν ποσόν τι, ὅπερ ὁρίζει σημείωσις ἐπίσημος, ἐν ἀρχαῖς τοῦ αἰῶνος γεγραμμένη, ἣν μεταγράψας ἐκ πατριαρχικοῦ κώδηκος ἐξέδωκα ἐν σελίδι 200 τῶν ἐμῶν «Χρονικῶν τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ τοῦ ναοῦ» ἔνθα ἐξέδωκα ὡσαύτως καὶ σημείωσιν τῆς εἰς τρεῖς τάξεις διαιρέσεως τῶν μητροπολιτῶν τῶν ὑποκειμένων εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως (σελ. 199). Μετὰ ταῦτα δ' ὁ σεβασμ. μητροπολίτης Ἀμασείας κ. Ἄνθιμος Ἀλεξούδης ἔπεμψέ μοι σημείωσιν ἑτέραν διάφορον τῆς ἐκδοθείσης ὑπ' ἐμοῦ, τῆς καὶ αὐθεντικῆς· τῆς νεωτέρας ταύτης σημειώσεως γενήσεται χρῆσις ἐν ἄρθρῳ μου προσεχεῖ, ἐπὶ θέματος συναφοῦς. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου τοῖς ἀνωτέροις τούτοις ὑπαλλήλοις, καθὼς καὶ τοῖς συνοδικοῖς

μητροπολίταις ἐδίδετο, κατ' ὀφειλήν, ὑπὸ τῶν χειροτονουμένων ἀρχιερέων ποσότης ἑκάστῳ καθὲ καὶ ζαχάρεως, τοῦθ' ὅπερ ἀνεκούφιζεν ἀρκούντως τὰ κατ' οἶκον ἔξοδα, διότι κατ' ἔτος διενέμετο καφὲς καὶ ζάχαρις ἀξίας 20—25000 φράγκων. Τὸ ἀντίτιμον τοῦτο τῷ 1823 καθωσιώθη ὑπὲρ συντηρήσεως τῶν ἡμετέρων Νοσοκομείων.

Ἰδοὺ καὶ τὸ γράμμα (Τόμος) τοῦ πατριάρχου Χρυσάνθου τοῦ ἀπὸ Σερρῶν :

Χρύσανθος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Περὶ φυλακῆς καὶ συντηρήσεως τοῦ δικαίου καὶ τῆς εὐνομίας καὶ εὐταξίας τῶν καθηκόντων κἀνταῦθα ἡ ἐκκλησιαστικὴ καταβάλλεται πρόνοια. Σκοπὸς γὰρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ βάσις ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁρισμόν τινα θέσθαι καὶ τάξιν ἐπὶ τοῖς δικαιώμασι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργῶν, καὶ κατασφαλίσαι τὰ καθήκοντα ἑκάστῳ ἐκ τοῦ ἐπιπόνου αὐτῶν ἔργου, ὅπως, διαφυλαττομένης κοινῆς εὐταξίας, ἀφιλονείκως καρπῶνται τῶν δικαίων αὐτῶν. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς συνέβαινον πολλάκις διαφοραὶ καὶ φιλονεικίαι καὶ δυσαρέσκειαι περὶ τῶν ἀποδιδομένων τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὑπουργοῖς μισθῶν, καὶ ἄλλων νενομισμένων αὐτοῖς ἀνέκαθεν δικαιωμάτων ἀπό τε τοῦ Κοινοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἀπὸ τῶν νεοχειροτονήτων καὶ μετατιθεμένων εἰς ἐπαρχίας ἁγίων ἀρχιερέων, καὶ ἕνεκεν τούτων παρείχοντο ἀείποτε τῇ Ἐκκλησίᾳ πράγματα, μὴ ὄντων βασίμως τεταγμένων καὶ κεκυρωμένων τῶν δικαίων αὐτῶν, τούτου ἕνεκα, ἵνα ἀρθῇ

ἐκ μέσου πᾶσα φιλονεικία καὶ ἔρις καὶ ἀμφισβήτησις περὶ τούτων καὶ δυσαρέσκεια, σκέψεως γενομένης συνοδικῆς, ἀπεφάνθη κοινῇ γνώμῃ, ὅπως ταχθέντα διορισθῶσιν ἑκάστῳ τὰ δίκαια διὰ τοῦ παρόντος συνοδικοῦ Τόμου, καὶ ἀποδιδῶνται εὐτάκτως καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης τῶν λαμβανόντων εὐαρεστήσεως. Καὶ δή, γράφοντες, ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα οἱ ἀνέκαθεν τεταγμένοι καὶ ἤδη προσδιορισθέντες μισθοὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργῶν καὶ τὰ λοιπὰ αὐτῶν νενομισμένα δικαιώματα ὑπό τε τοῦ Κοινοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀρχιερέων ἀποδιδῶνται αὐτοῖς κατὰ τὸν ἑξῆς διορισμόν· ἤτοι τῷ μὲν λογιωτάτῳ κατὰ καιρὸν γραμματικῷ τοῦ τε ἤδη καὶ ἀεὶ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον διέποντος παναγιωτάτου πατριάρχου διδῶται μισθὸς ἀπὸ τοῦ Κοινοῦ γρόσια διακόσια πεντήκοντα κατὰ μῆνα· λόγῳ δὲ τῆς ἀνέκαθεν τεταγμένης φιλοδωρίας κατὰ τὸ ἅγιον Πάσχα καὶ τὴν Χριστοῦ θείαν γέννησιν τῷ αὐτῷ γρόσια τετρακόσια, δηλονότι διακόσια τὸ Πάσχα καὶ διακόσια τὴν Χριστοῦ γέννησιν· παρὰ δὲ τῶν νεοχειροτονουμένων καὶ μετατιθεμένων ἁγίων ἀρχιερέων διδῶται αὐτῷ ἕνεκα τῶν ἀποδεικτικῶν καὶ τῆς εἰδήσεως συνοδικῶν γραμμάτων ἀπὸ μὲν τῆς Α' τάξεως γρόσια ἑκατὸν ἀπὸ δὲ τῆς Β' καὶ Γ' τάξεως ἀνὰ ἑβδομήκοντα· περὶ δὲ τῶν ζητουμένων καὶ γραφομένων ἐπιστολῶν καὶ λοιπῶν γραμμάτων, τοῦτο παραλειπόμενον ἐλεύθερον μένει εἰς τὴν εὐδιάκριτον ἀγαθὴν προαίρεσιν τῶν λαμβανόντων αὐτὰ σεβασμίων ἐφόρων, ὅπως φιλοδωροῦντες ἀναπαύσωσι τὸν εἰς τὴν γραφὴν αὐτῶν προθύμως κοπιῶντα γραμματικόν· τοῖς δὲ λογιωτάτοις τοῦ Κοινοῦ δυσὶ γραμματι-

κοῖς ἀποδιδῶται ὡσαύτως μισθὸς ἀπὸ τοῦ Κοινοῦ ἀνὰ γρόσια διακόσια πεντήκοντα ἑκάστῳ κατὰ μῆνα, κατὰ δὲ τὴν ἑορτὴν τῆς θείας τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως καὶ τοῦ ἁγίου Πάσχα ἀνὰ γρόσια τετρακόσια ἑκάστῳ, δηλαδὴ ἀνὰ διακόσια τὸ Πάσχα καὶ ἀνὰ διακόσια ἑκάστῳ τὴν Χριστοῦ γέννησιν· παρὰ δὲ τῶν ἁγίων ἀρχιερέων διδῶται αὐτοῖς, ὡς κοπιάζουσιν, ἐκ μὲν τῆς Α′ τάξεως γρόσια ἑκατόν, ἀνὰ πεντήκοντα ἑκάστῳ· ἀπὸ δὲ τῆς Β′ καὶ Γ′ τάξεως γρόσια ἑβδομήκοντα πέντε, ἀνὰ 37 1/2 ἑκάστῳ· ὡσαύτως καὶ τῷ κατὰ καιρὸν καπουκεχαγιὰ τοῦ ἀεὶ πατριαρχεύοντος ἀποδιδῶται μισθὸς μὲν γρόσια διακόσια πεντήκοντα ἑκάστου μηνός, κατὰ Πάσχα δὲ καὶ τὴν Χριστοῦ γέννησιν γρόσια τετρακόσια, δηλαδὴ διακόσια τὸ Πάσχα καὶ διακόσια τὴν Χριστοῦ γέννησιν, ἔτι δὲ καὶ πάντα τὰ ἐμπίπτοντα αὐτῷ τυχηρὰ εἰσοδήματα· τῷ δὲ κιατίπῃ τοῦ κατὰ καιρὸν πατριαρχεύοντος ἀποδιδῶται μισθὸς μὲν γρόσια τετρακόσια ἑκάστου μηνός, κατὰ δὲ τὸ ἅγιον Πάσχα καὶ τὴν θείαν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν γρόσια τετρακόσια, ἤτοι διακόσια τὸ Πάσχα καὶ διακόσια κατὰ τὴν Χριστοῦ γέννησιν· ἐπὶ συνθήκῃ μέν τοι τοιαύτῃ, τοῦ μὴ γίγνεσθαι ἐν αὐτοῖς τοῦ λοιποῦ προσθήκην τινὰ ἢ ἐλάττωσιν καὶ ἀφαίρεσιν τῶν τεταγμένων ἐν τῷ παρόντι δικαιωμάτων αὐτῶν. Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ τὰ γραφόμενα παρὰ τῶν λογιωτάτων κληρικῶν αὐλικὰ γράμματα, ὁμολογίαι, συμφωνητικά, ἐξοφλητικά, συγχωρητικά, ἀφοριστικά, καὶ ἄλλα διαφόρου εἴδους γράμματα, ἀνατίθενται εἰς τὴν ἐπιστασίαν καὶ διαίτησιν τοῦ μεγάλου Ἀρχιδιακόνου, ὅστις ὀφείλει φρονίμως καὶ εὐσυνειδήτως ἐπιστατεῖν, διερευνᾷν τε ἀκριβῶς τὰς ὑποθέσεις, καὶ προσδιορίζειν τὰ ἔξοδα αὐτῶν ἀναλόγως τῆς ποιότητος καὶ ποσότητος τῶν ὑποθέσεων

καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ὑποκειμένων, ἄνευ δὲ τῆς τοιαύτης ἐρεύνης καὶ εἰδήσεως αὐτοῦ καὶ τοῦ προσδιορισμοῦ, μήτε γράφειν τοὺς κληρικούς, μήτε αὐτὸν δέχεσθαι γράμματα παρ' αὐτῶν. Ταῦτα μὲν οὖν τέτακται συνοδικῶς πρὸς διάλυσιν καὶ τελείαν ἀνατροπὴν τῶν ἐπισυμβαινόντων διχονοιῶν, ἀταξιῶν τε καὶ δυσαρεσκειῶν, καὶ πρὸς ἐντελῆ διαφύλαξιν τῆς κοινῆς ἁρμονίας καὶ εὐταξίας τῶν αὐλικῶν. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν ἐγένετο καὶ ὁ παρὼν ἡμέτερος πατριαρχικὸς καὶ συνοδικὸς Τόμος, καταστρωθεὶς κἀν τῷ ἱερῷ Κώδηκι τοῦ Κοινοῦ εἰς διηνεκῆ παράστασιν.

Α Ω Κ Ζ′. Νοεμβρίου α′.

† Ὁ **Κωνσταντινουπόλεως ἀποφαίνεται**
† Ὁ Ἐφέσου **Μακάριος**
† Ὁ Ἡρακλείας **Ἰγνάτιος**
† Ὁ Νικομηδείας **Πανάρετος**
† Ὁ Χαλκηδόνος **Ζαχαρίας**
† Ὁ Δέρκων **Νικηφόρος**
† Ὁ Ἀμασείας **Διονύσιος**
† Ὁ Νέων Πατρῶν **Δοσίθεος.**

ΣΥΜΠΛΗΡΩΤΙΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Περὶ τῶν διδομένων εἰς ἐκκλησίας καὶ μονὰς ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ χορηγούμενα εἰς τὰ σχολεῖα κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας κείσθωσαν τὰ ἑξῆς ὀλίγα, ἅτινα γράφει διδάσκαλος τοῦ γένους ἐπιφανής, Ἰώσηπος ὁ Μοισιόδαξ ἐν τῇ τῷ 1780 ἐκδοθείσῃ «Ἀπολογίᾳ» αὐτοῦ, ἀναφερόμενα εἰς ὅσα εἶπον ἐν τῇ σελίδι 17 καθόλου περὶ τῶν μετὰ τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα χρόνων·

« Ἡμεῖς (λέγει ὁ Μοισιόδαξ, σελ. 32 — 33 ἐν ὑποσημειώσει) πρὸς ταῖς λοιπαῖς ἀτυχίαις, καθὼς λέγω καὶ ἀλλαχοῦ, ἔχομεν καὶ ταύτην, ὅτι νὰ μὴ ἔχωμεν τὰ βιβλία τὰ ἀναγκαίως συντείνοντα τῇ καλλιεργείᾳ τῶν ἡμετέρων νέων. Ἐνῷ τὰ περιττὰ ἱερὰ σήπονται ἐν τοῖς βηματαρίοις, ὡς λέγουσι, τῶν μοναστηρίων, ἐνῷ τὰ βουνὰ τοῦ Ἄθωνος ἐγέμισαν πάντα ἀπὸ παλατίων πολυτελῶν, τὰ δύστηνα ἡμέτερα σχολεῖα σπανίζουσι καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων βιβλίων. Οὔτε λέγω ἐγὼ πῶς εἶναι ἀμελητέα τὰ ἱερὰ μοναστήρια, ὅπου ἐκτενῶς ἐντείνονται αἱ δεήσεις πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου ἁπλῶς. Ἐγὼ λέγω πῶς, ἐπειδὴ τὸ γένος ἡμῶν εἶναι ἐνδεές, καὶ δὲν δύναται ἐπίσης λαμπρῶς νὰ προνοῇ καὶ τωῦτα, νὰ οἰκονομῇ ὁπωσοῦν διακριτικῶς τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἐνῷ φροντίζει περὶ τῶν κατὰ τόπους προσκυνημάτων αὐτοῦ, νὰ μὴ ἀμελῇ μήτε τὰ σχολεῖα αὐτοῦ παντελῶς. Ἀποθνήσκει ὁ δεῖνα, φέρε εἰπεῖν, καὶ ἀφίνει διὰ τὰ ψυχικὰ αὐτοῦ δέκα τάλαντα (πουγγία) τοῖς κατὰ τόπους προσκυνήμασιν. Ἀλλὰ δὲν

ἦτο καλὸν ἴσως, ὅτι ὁ τοιοῦτος νὰ ἀφήσῃ τὰ ἡμίσεα τοῖς προσκυνήμασι, καὶ τὰ λοιπὰ ἡμίσεα τοῖς σχολείοις, ἢ νὰ ἀφήσῃ τὰ δύο τρίτα ἐκείνοις, καὶ τὸ ἓν τρίτον τὸ ἐλάχιστον τούτοις; Πόσοι ἱερεῖς, βοηθούμενοι ἐν τῷ καλῷ ἀγῶνι τῆς σπουδῆς αὐτῶν, δὲν ἔμελλον νὰ μνημονεύωσιν ἐν ταῖς πρὸς Κύριον λιταῖς αὐτῶν, καὶ νὰ συγχωρῶσιν ἐκ βάθους καρδίας τὸν τοιοῦτον; Πόσοι νέοι σπουδασταί, μετέχοντες τῆς καλῆς προαιρέσεως αὐτοῦ, δὲν ἔμελλον νὰ εὐφημῶσι καὶ αὐτοί, καὶ νὰ συγχωρῶσι πάντοτε καὶ παντα·χοῦ διατρίβοντες αὐτόν; Πόσας εὐφημίας εἶτα, πόσα ἐγκώμια δὲν ἔμελλον οἱ διδάσκαλοι νὰ πλέκωσι τῷ τοιούτῳ συχνάκις ὑπὲρ τῆς ἐν καιρῷ, ὑπὲρ τῆς ἀναγκαίας συνεργείας αὐτοῦ τοῖς σχολείοις αὐτῶν; Ποῖος εἶναι ὁ σκοπὸς ὁ καθ' αὐτὸ τῆς ἐλεημοσύνης; εἶναι ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, εἶναι τὸ μνημόσυνον πάντως. Αὐτὰ ταῦτα εἶναι καὶ ἐν τῇ συνδρομῇ τῶν σχολείων: καὶ ἐπὶ τούτοις εἶτα, εἶναι ἡ τιμὴ τῆς πατρίδος, εἶναι ἡ καλλονὴ τῶν ἱερέων, εἶναι ἡ παίδευσις τῶν νέων, εἶναι ἡ ἀξιότης τῶν προεστώτων: ἐν βραχυλογίᾳ, μία ἀπὸ τῶν εὐποιϊῶν εἴτε τῶν ἐπιμονωτέρων, εἴτε τῶν ἀναγκαιοτέρων, εἴτε τῶν σωτηριωδεστέρων, τὰς ὁποίας οἱ εὐπορώτεροι ὁμοεθνεῖς ἡμῶν δύνανται τὴν σήμερον νὰ ποιῶσιν ἐν ἡμῖν, εἶναι κυρίως τὸ νὰ συνεργῶνται, καθ' ὅσον τὸ δυνατόν, καὶ τὰ κατὰ τόπους πτωχὰ σχολεῖα ἡμῶν. Πόσα σχολεῖα δὲν ἔμελλον νὰ εὑρίσκωνται κατὰ τόπους προμεμηθευμένα ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων προσόδων αὐτῶν, καὶ ἑπομένως ἀνθοῦντα ἐν διδασκάλοις καὶ ἐν μαθηταῖς ἂν τὸ ἡμέτερον γένος εἶχε τὴν πρόνοιαν, ὅπως τῶν προσκυνημάτων αὐτοῦ, οὕτω καὶ τῶν σχολείων αὐτοῦ; »

« Οὔτε ἂς ἀντιλέγει ἐνταῦθα ἐκεῖνος (ὁ αὐτὸς ἐν ὑ-

ποσημειώσει τῆς σελίδος 167 — 168), ὅτι τὸ γένος ἡμῶν εἶναι ἐνδεές, καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ δαπανήσῃ ἐν τῇ προμηθείᾳ τῶν ξένων βιβλίων, διότι μήτε ἐγὼ ἀρνοῦμαι πῶς τὸ γένος ἡμῶν εἶναι ἐνδεές. Πλὴν ἐγὼ βλέπω πῶς αὐτὸ τὸ ἐνδεὲς γένος καταδαπανᾶται ἐνίοτε πενταπλασίως ἢ δεκαπλασίως ἐν πράγμασι, τυχὸν καθ' ἑαυτὰ καλοῖς, πρακτέοις, ὅμως τῷ κοινῷ εἶτα παντάπασιν ἀχρήστοις. Πέρυσιν ἐν τῇ . . . . . καὶ ἐν τῷ . . . . . ἐφάνη ἁγιορείτης τις, ζητῶν ἐλεημοσύνην, ὥστε νὰ μεταχύσῃ ἕνα κώδωνα (καμπάναν) συντετριμμένον, καὶ συνήχθη αὐτῷ ἐλεημοσύνη οὐχὶ διὰ ἕνα, ἀλλὰ διὰ δύο κώδωνας παμμεγίστους. Ἐφάνη κατὰ τὸ αὐτὸ ἐν τοῖς αὐτοῖς τύποις διὰ τὰς πολλὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ καὶ πεπαιδευμένος τις, ὅστις τυπώσας βιβλιάριόν τι, καὶ περιπεσὼν ἐν ἐνδείᾳ ἐσχάτῃ, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν ἐκεῖσε ὁμογενῶν. Πῶς ἐβοήθησαν αὐτῷ; Ἐν ὀνείδεσιν ἁπλῶς. Οὔτε λέγω ἐγώ, πῶς τὰ πράγματα τῶν μοναστηρίων εἶναι ποσῶς ἀμελητέα: ἄπαγε! Ἐγὼ λέγω, πῶς καὶ τοῦτο δεῖ ποιῆσαι, καὶ ἐκεῖνο μὴ ἀφιέναι κατὰ τὸ εὐαγγελικόν. Δὲν εἶναι ὑπόθεσις τὸ βιβλιάριον ἐκεῖνο, πλὴν ὁποιονδήποτε, ἢ ὁποσονδήποτε, τείνει πρὸς τὸ ὄφελος τοῦ κοινοῦ. Καὶ νὰ μὴ τιμηθῇ ὅσον τὸ τρίτον, ὅσον τὸ τέταρτον, τί λέγω; ὅσον τὸ δέκατον κἂν τοῦ κώδωνος ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ὅμως οὔτε ὁ βόμβος κἂν δὲν εἶναι κοινωνητὸς τῷ κοινῷ; Πόθεν προέρχεται αὐτὴ ἡ τηλικαύτη ἀδιακρισία τῶν ἡμετέρων; Οὔτε ἐκθέτω αὐτήν, διότι εἶναι αἰσθητὴ παντὶ τῷ βουλομένῳ: ἑπομένως οὔτε ἔχει χρείαν, ὥστε νὰ ἐκτεθῇ ὑπ' ἐμοῦ».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ

περὶ τῶν ἀναφερομένων πατριαρχῶν

εὑρίσκονται ἐν τοῖς ἐμοῖς «Πατριαρχικοῖς Πίναξιν» ὡς ἑξῆς:

1) ἐν σελίσι 335 καὶ 389 περὶ Ἀρσενίου Αὐτωρειανοῦ καὶ Εὐστρατίου Γαριδᾶ, ὧν γίνεται μνεία ἐν σελ. 12 τοῦ παρόντος βιβλίου·
2) ἐν σελίδι 393 περὶ Γερμανοῦ τοῦ Γαβρᾶ, οὗ μνεία ἐν σελ. 15·
3) ἐν σελίσι 472 καὶ 511 περὶ Γενναδίου Σχολαρίου καὶ Ἰωάσαφ Μεγαλοπρεποῦς, ὧν μνεία ἐν σελίδι 18 τοῦ μετὰ χεῖρας βιβλίου·
4) ἐν σελίσι 507 καὶ 519 περὶ Διονυσίου Β' καὶ Ἱερεμίου Β', ὧν μνεία ἐν σελ. 19·
5) ἐν σελίδι 547 περὶ Κυρίλλου Λουκάρεως, οὗ μνεία ἐν σελ. 20 καὶ 22·
6) ἐν σελίδι 692 περὶ Γρηγορίου ΣΤ', οὗ μνεία ἐν σελίδι 31 καὶ 32·
7) ἐν σελίδι 697 περὶ Ἀνθίμου ΣΤ', οὗ μνεία ἐν σελίδι 32·
8) ἐν σελίδι 589 περὶ Διονυσίου Γ', σελ. 679 περὶ Καλλινίκου Ε', σελ. 669 περὶ Προκοπίου, σελ. 671 περὶ Νεοφύτου Ζ', σελ. 661 περὶ Θεοδοσίου Β', καὶ σελ. 687 περὶ Χρυσάνθου, ὧν ἔγγραφα κεῖνται ἀπὸ σελ. 40 ἕως σελ. 75 τοῦ παρόντος βιβλίου.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

τὸ ἐν σελ. 33 στ. 21 **περίσσεμμα** γραπτέον **περίσσευμα**

τὸ ἐν σελ. 56 στίχῳ 22 **δὲ** γραπτέον **δή.**